אישים באגרות הראי"ה

רבי יעקב דוד וילובסקי – הרידב"ז

רבה של סלוצק ומפרש התלמוד הירושלמי, ראש ישיבה בצפת, המתנגד הגדול להיתר המכירה · תר"ה–תרע"ד (1845–1913)

17 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

רבי יעקב דוד וילובסקי, המכונה הרידב"ז (ראשי תיבות: רבי יעקב דוד בן זאב) (ראו בפרשת הרידב"ז והרב קוק - מחלוקת השמיטה באהבה), נולד בקובורין שבפלך גרודנו בלי בשבט תר"ה (1845). כבר בצעירותו נודע כעילוי, ושימש ברבנות בכמה ערים, ובהן בוברויסק ופולוצק. משנת תר"ן (1890) היה רבה של סלוצק, וייסד בה ישיבה. בשנים תרנ"ט-תרס"ב הוציא לאור את פירושו הגדול על התלמוד הירושלמי.

בשנת תרס"ג (1903) נתמנה לרב בשיקגו, אבל נתקל בהתנגדות ועזב את המשרה. בשנת תרס"ה (1905) עלה לארץ ישראל, התיישב בצפת וייסד בה ישיבה. הוא היה המתנגד הבולט להיתר המכירה בשמיטת תר"ע (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה), נסע לפריז כדי לבקש מהברון רוטשילד עזרה לשומרי השמיטה, והוציא את "בית רידב"ז", פירושו לספר "פאת השולחן", כדי לבאר את שיטתו בהלכות השמיטה.

בסוף ימיו גר בעין זיתים ("עין זיתון"). כשחלה הועבר לבית חתנו בצפת, ושם נפטר באי בתשרי תרע"ד (1913).

הרב קוק על הרידב"ז

האגרות לרידב"ז הן דוגמה מיוחדת למחלוקת לשם שמים. השניים היו חלוקים בחריפות בעניין היתר המכירה, והרידב"ז האשים את הרב קוק בדברים קשים, ובכל זאת הרב קוק פונה אליו תמיד בתארים "הרב הגאון האמיתי מופת הדור" ו"ידידי ורב רחימאי" (כרך א', אגרת קפט; כרך ב', אגרת תקנה), ועומד על כך ש"גם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ" (כרך א', אגרת רנד).

כבר באגרת הראשונה, לקראת שמיטת תר"ע, מסביר הרב קוק את שיטתו: לבו מר על גורל מצוות השביעית, אבל בלי המכירה "יעברו רבים מאד על כל איסורי שביעית בלי שום צד היתר כלל", ולכן הוא הולך בדרך חז"ל: "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות". ועם זאת הוא מציע לרידב"ז לפעול יחד, אפילו לנסוע עמו לפריז, כדי להשיג עזרה לחפצים לשמור את השמיטה בלי שום הפקעה, "לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות" (כרך א', אגרת קפט; כרך א', אגרת קצ).

כשהפקידות של יק"א (החברה להתיישבות יהודית) רצתה לכפות על האיכרים לעבוד בשביעית, חלה הרב קוק "מרוב עגמת נפש", והודיע לפקיד יק"א, מר פרנק, שאם יכפו על כך, יהיה הדבר כשעת גזירה, שצריך לעמוד בה במסירות נפש (כרך א', אגרת רלח). לרבנים בחוץ לארץ כתב שאף שאינו מסכים לדרכו של הרידב"ז, המערער על ההיתר, "מאד ניחא לי שמתרבים שובתים כדת" בהשפעתו (כרך א', אגרת רנב; כרך א', אגרת רנג).

הרב קוק מבחין בין המחמירים על עצמם, שאין לו שום טענה נגדם, ובין המוציאים לעז על ההיתר. לעז כזה מזיק לישוב גם בגשמיות וגם ברוחניות: יראי שמים לא ירצו לבוא לארץ, ומי שיחשוב שהוא עבריין יפרוק עול גם בשאר המצוות. כשהרידב"ז שאל במה לתלות את המחלות, השיב הרב קוק: "לע"ד אין לנו חטא גדול משנאת חנם" (לעניות דעתי) (כרך א', אגרת שיא).

בשתי אגרות ארוכות משנת תרע"ג משיב הרב קוק לטענות הרידב"ז. הוא מעולם לא רצה "לעקור שביעית": "הוראה זו היא רק הוראת שעה", מפני ההכרח הגדול, ובכל עת שיהיה אפשר אסור להפקיע את קדושת הארץ (כרך ב', אגרת תקנה). על הטענה שהוא מקרב רשעים השיב: "הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא", ועל העצה לקבל רבנות בחוץ לארץ השיב שלא יחליף "רגע אחד של נשימת אוירה הק' של א"י" בכל הון העולם (כרך ב', אגרת תקכב).

האהבה ביניהם נשארה עד הסוף. כשחלה הרידב"ז בערב ראש השנה תרע"ד, כתב הרב קוק שאין הוא צריך מחילה ממנו (כרך ב', אגרת תרד), ואחרי פטירתו כתב על "השבר הגדול אשר השברנו, מסילוקו של אותו צדיק הגאון הרידב"ז זצ"ל" (כרך ב', אגרת תרה), ודאג לפרנסת משפחתו, שנשארה בדוחק (כרך ב', אגרת תרט).

האגרות

כרך א', אגרת קפט: תשובה לקונטרס של הרידב"ז נגד היתר המכירה: בלי המכירה רבים יעברו על איסורי שביעית בלי שום היתר. לבו דואב על הפקעת המצווה, והוא מוכן לנסוע עם הרידב"ז אפילו לפריז כדי להשיג עזרה לשומרי השמיטה, בדרכי שלום.

"מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות"

כרך א', אגרת קצ: שוב על הנכונות לנסוע עמו לחוץ לארץ לתיקון השמיטה: רק עניין כזה יוכל להוציא אותו מארץ ישראל. היתר המכירה הכרחי ליקבים ולפרדסים, ואחר כך יסעו לבקש עזרה לשאר השומרים.

"וממש איני משער את האפשרות להפרד ממנה אפילו לרגע ממש"

כרך א', אגרת רלח: על כפיית הפקידות לעבוד בשביעית: הרב קוק חלה מצער, והודיע למר פרנק מיק"א שכפייה כזו היא כשעת גזירה. על זלזול הרידב"ז בו הוא שמח, ורק מתפלא שידיד נאמן כמוהו יגיע למידה זו.

"וחליתי מרוב עגמת נפש"

כרך א', אגרת רנב: אל הרב נתן במברגר: בזכות השתדלות הרידב"ז רבו השובתים הגמורים. הרב קוק אינו מסכים לערעורו על ההיתר, אבל שמח שמתרבים שובתים כדת.

"מ"מ מאד ניחא לי שמתרבים שובתים כדת בלא הפקעה באה"ק"

כרך א', אגרת רנג: אל הרב אברהם לוי ריטר: גם כאן הרב קוק מזכיר את הרידב"ז, שבזכותו נתרבו השובתים, ואת התנגדותו לדרכו, שיש בה לעז על הראשונים.

"אמנם איני מסכים על דרכו, שהוא מערער על המתנהגים ע"פ הוראת חכמים"

כרך א', אגרת רנד: תשובה למכתב פוגע: הרב קוק אינו מחניף ליק"א, הוא הזהיר את פרנק שלא יכפה, והקשר ביניהם לא יתבטל גם בגלל הקפידה.

"שגם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ"

כרך א', אגרת רנה: הרב קוק נכנס לעניין השמיטה שלא בטובתו, רק כדי שהמושבות הסמוכות לא יהיו מופקרות. לבו כואב על המצווה כמו לבו של הרידב"ז, אבל לא יוכל להימנע מלעמוד לימין המוכרחים לסמוך על ההיתר.

"שלבי כלבו דואב וכואב מאין הפוגות על יקרת המצוה הגדולה"

כרך א', אגרת שה: בקשה מהרידב"ז שיפנה לדייני בית הדין שלא יחדשו חומרות על פירות המושבות שנמכרו לנכרי, שלא נהגו בהן בשמיטות הקודמות, כדי שלא לקפח את פרנסת העניים.

"ויש בזה חששות רבות של קלקולים גדולים, ד' ירחם"

כרך א', אגרת שיא: הרב קוק אינו כופה על המחמירים, ועומד רק נגד מוציאי הלעז על ההיתר. במה לתלות את המחלות? בשנאת חינם.

"לע"ד אין לנו חטא גדול משנאת חנם"

כרך ב', אגרת שלה: אל בן דודו: היה רצונו לעזור לשומרי השמיטה, אבל לא להכריז איסור על הסומכים על ההיתר, והוא נאלץ לדבר נגד עצת הרידב"ז, שביקש לעקור את ההיתר מעיקרו.

"נגד עצת ידידי הגרי"ד שי', שבקש דוקא לעקור את ההיתר מעקרו"

כרך ב', אגרת תפג: בסוף אגרת לרב יהודה לייב זלצר: על ספר שכתב הרידב"ז, הרב קוק לא ראה אותו, ובכל מקרה אין מקום לקפידה ביניהם.

"אבל בשום אופן אין מקום לשום קפידא בין אוהבי אמת שכמונו תלי"ת"

כרך ב', אגרת תקכב: תשובה לטענות הרידב"ז: לא התיר מלאכות של תורה, הוא אוהב את החלק הטוב שברשעים, שתק מפני כבוד התורה, ולא "עקר שמיטה". ועל העצה לקבל רבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם.

"הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא"

כרך ב', אגרת תקנה: ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני ההכרח הגדול. דרך מקרבת תביא יראי שמים לבוא לארץ, וההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרחיקה דווקא את קדושת השביעית. תלמידי חכמים צריכים להיות "מקל נועם".

"הוראה זו היא רק הוראת שעה"

כרך ב', אגרת תרב: בסוף אגרת לרב יהודה לייב זלצר: דרישת שלום לרידב"ז, וברכה לרפואה שלמה.

"אדר"ש רב רחימן הגאון רידב"ז שליט"א, ואברכו ברפו"ש"

כרך ב', אגרת תרד: בסוף אגרת לרב חרל"פ, בערב ראש השנה תרע"ד: הגיע מברק מצפת שמצבו של הרידב"ז הוטב. הוא אינו צריך מחילה מהרב קוק.

"הוא שי' א"צ למחילה מצדי"

כרך ב', אגרת תרה: אל הרב בן ציון ידלר, ימים אחדים אחרי פטירת הרידב"ז: מרוב צער קשה לו לכתוב מכתבים.

"מפני דכאות הלב מהשבר הגדול אשר השברנו, מסילוקו של אותו צדיק הגאון הרידב"ז זצ"ל"

כרך ב', אגרת תרט: אל הרב יהודה לייב זלצר: צער על פטירת הרידב"ז ועל מצבה הכלכלי הדחוק של משפחתו, והרב קוק מוכן לכתוב ל"אגודת ישראל" לעזרתה.

"עוד לא הוגלד הפצע הגדול, של יגון ישראל בהלקח עטרת תפארת פאר הדור הגאון רידב"ז זצ"ל"

ראו גם

מחלוקת השמיטה בין הרב קוק לרידב"ז ותולדותיו. ("רבי יעקב דוד וילובסקי", המכלול)

כל האגרות בנושא "שמיטה" במפתח. (לנושא)

נוסח האגרות

17 האגרות שבהן נזכר הרידב"ז, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק משיב להרידב"ז, המתנגד להיתר המכירה. לבו מר על גורל מצוות השביעית, אבל בלי המכירה רבים יעברו על השביעית בלי שום היתר, וזה חילול השם. לכן 'מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות'. השבתת המסחר ביין ובתפוזים תגרום משבר של שנים, והברון לא יישא בזה. הרב קוק ממעט בפרסום ההיתר כדי שלא ייראה כהסכמה כללית. העולם כבר סמך בשעת דחק על מקצת פוסקים, אבל לבו דואב על הפקעת המצווה, כמו בפרוזבול. הרב קוק מוכן לנסוע עם הרידב"ז אפילו לפריז כדי להשיג עזרה למי שרוצה לשמור שמיטה כהלכתה, בדרכי שלום ולא באיומים.

עיקרי הדברים

- היתר המכירה - 'מוטב שיאכלו תמותות שחוטות'.
- משבר המסחר ביין ובתפוזים.
- מיעוט פרסום ההיתר.
- צער על הפקעת המצווה (פרוזבול).
- הצעה לשיתוף פעולה לשמירת שמיטה כהלכתה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אדר תרס"ט[4].

לכ' ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי מופת הדור מוהר"ר[7] יעקב דוד שליט"א[8].

שלו'[9] וברכה.

מכתב קדשו עם קונטרסו היקר הגיעני כעת ממש, ודבריו הטהורים היו לי למלח על פצעי לבבי, אשר לא זורו ולא חובשו. והשי"ת[10] היודע כל תעלומות רק הוא יודע את לבבי המר על גורל מצות השביעית, אשר בכל לבבי ונפשי, ובכל חיי רוחי ונשמתי, הנני משתוקק וצמא לחזקה ולהחזיר עטרה ליושנה, ועיני רואות איך שאנחנו רחוקים עדיין מלהוציא אל הפועל את הדבר הגדול הזה. וידעתי ברור, שאם לא יעשה ענין המכירה יעברו רבים מאד על כל איסורי שביעית בלי שום צד היתר כלל, ורשעים ירימו קרן לומר הותרה הרצועה לעקור מצות מן התורה בלא שום שאלה, ואין לשער כמה גדול חורבן תוה"ק[11] וחילול ש"ש היוצא מזה. ע"כ[12] הנני מוכרח לצאת בעקבות חז"ל[13] בכלל "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות", והוכרחתי לסדר זה ההיתר למוכרחים להשתמש בו, כאשר עשו כן בשמיטות שעברו. ויען אשר ידעתי, כי לפי המצב בשום אופן אי-אפשר שלא יעשה איזה היתר, לא מצד הסיפוק של השנה, שעל זה הי'[14] אפשר להוציא ע"י[15] השתדלות גדולה אולי מהבארון שי'[16] איזה סכום, שהי'[17] אולי מספיק להההכרח, אבל העיקר הוא הפסק המסחר, של היין ושל תפוחי-הזהב, שעולה למליונים, ולא די שיפסידו את ההון העצום הזה בשנת שביעית עצמה, (ולד' הרמב"ם[18]: י"ל[19] שיהי'[20] צורך לשמור באורנזים, שהם תפוחי-זהב, שתי שנים, ואין כאן כונתי לדבר בהלכה), יופסקו כל המסחרים, כי לא ישתתפו בתי המסחר שבחו"ל[21] עם בתי מסחר שהם מפסיקים

את משלח סחורתם בזמן מן הזמנים, כידוע לכל, ואז מוכרח לבא משבר נורא על כל המסחר גם כל השנים שלאחר שביעית, וזה לא ירצה הברון ואולי גם יכולת אין לו לשאת, כי עיקר כונתו הוא שיתפתח המסחר עד שיוכלו להתפרנס מבלעדי עזרתו. ע"כ על הסחורה ודאי הכרח הוא לעשות היתר המכירה לעת עתה, אף שהוא קשה כקריעת ים סוף, יראה השי"ת[22] בענייננו ויתקננו בעצה טובה מלפניו, שנוכל לעבדו על אדמת קדשו בלא שום מונע ומפריע כלל. ובשביל שידעתי שאפילו אם יאסרו את הדבר כל גאוני עולם לא ישמעו לזה. ורובם מפני ההכרח הגדול מאד, ע"כ חפצתי למעט בפירסום, כדי שלא תהי'[23] להההנהגה הזאת צורה של הסכמה כללית מגדולי ישראל, כי"א[24] הנהגה שנוהג העם מצד דחקו, וחכמי הדור מוכרחים להעלים עין מטעם מוטב שיהיו שוגגין כו'[25]. ובזה יש לנו לקוות, כי יבאו לנו בחסדי השי"ת ימים טובים מאלה, שירומם ד' את קרן עמו באה"ק[26], ויוכלו להתפרנס בלא עזרת בו"ד, ובלא ערמת המסחר להוציא פירות אה"ק[27] לחו"ל[28], שגם זה הוא היתר דחוק מאד, ואז יהי'[29] אפשר להחזיר עטרה ליושנה בכל קדושתה ממש.

ובעיקר הענין אגיד לכ"ג את דעתי העני', שבאמת לא זו היא הוראה הראשונה שהעולם סומך את עצמו בשעת דחקו על מקצת פוסקים ואפילו על יחיד, כענין חדש וסירכות ", ותיקוני עירובין, משום אין ר"ה[30] בזה"ז[31] וכיוצא בהן. ע"כ אם בא לסמוך על המתירים לומר שבשל גוי מותרת עבודה ופקע קדושת שביעית, ועל המכירה של זמן, שהיא מותרת, מפני הדחק, כמו שמתירין להשכיר במקום הפסד, כידוע, אין זה כ"כ[32] דבר רחוק בזה"ז, אבל העיקר מה שלבנו דואב הוא, שעכ"פ[33] מצות שביעית מופקעת היא ואין מקיימים אותה, וזו היתה באמת עיקר תקנתו של הלל בפרוזבול, שלא חידש ע"ד[34] תורה, אלא שאין ללמד להפקיע מצוה כדהתו' גיטין ל"ו ע"א[35] ד"ה[36] מי איכא מידי, וע"ז[37] לבי דוי על שאנו מוכרחים ללמד את העם להפקיע מצות שביעית, במקום שאנו חייבים תמיד להקים עדות ביעקב וללמד את ישראל להתחייב גם במצות שאפשר להפטר מהן, כמו ציצית ותרומ"ע[38] ע"י הכנסה דרך גחו"ק[39] וכיו"ב[40]. ע"כ הנני מוכן בל"נ[41] לעמוד על ימין כ"ג[42] ידי"נ שליט"א ולהיות בצוותא עמו, אפילו לנסיעות רחוקות כמו לפריז וכיו"ב, אולי יחון ד', אולי ירחם עלינו, ונוכל להמציא לכה"פ[43] עזר הגון לחלק גדול מאחינו היקרים, החפצים בכל לבם ונפשם לשמור את המצוה ולקיימה בלא שום הפקעה כלל. ואם חפץ ד' בידנו יצלח אז אין קץ לדבר הגדול הזה לקדושת שם שמים שיצא מזה בעז השי"ת, ולחיזוק ימין יראי ד' שומעי בקול דברו, אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו יתי'[44] ולאה"ק[45] וליושבים עלי'[46] ועובדים את אדמתה, לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות, כי"א פשוט להודיע שההיתר הוא מדוחק גדול מאד מאד, ואחר כל דחקו הוא הפקעה של מצוה, א"כ[47] המצוה החביבה והקדושה, שזכינו ב"ה אחרי משך הגלות המר והארוך שנוכל לקיימה על אדמת הקודש, חסרה היא לנו, ע"כ נעורר כל אשר נוכל כדי שיעלה דבר ד' בידנו ונוכל לקיימה, ולעזור לרבים להתחייב בה בלא פקפוק ולקיימה. וע"י[48] אתערותא דלתתא הקטנה הזאת נבטח בשם השי"ת, ששיכן את שמו בהר קדשו, שתתעורר ברכה עליונה, ופתחי גאולה וישועה לאה"ק[49] ולעם ד' המצפים לישועתו, ויקרב קץ הימין, ויגלה מבשר משמיע שלו' במוצאי שביעית הבעל"ט[50], כי עת לחננה כי בא מועד. והנני מחכה לתשובתו הקדושה במוקדם האפשרי. והי'[51] ז"ש[52] וברכה באה"ר[53], כנה"י[54] ונפש ידי"ע[55] דוש"ת[56] בכל לונ"ח[57],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. והשי"ת - והשם יתברך
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. ע"כ - על כן
13. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
14. הי' - היה
15. ע"י - על ידי
16. שי' - שיחיה
17. שהי' - שהיה
18. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
19. י"ל - יש לומר
20. שיהי' - שיהיה
21. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
22. השי"ת - השם יתברך
23. תהי' - תהיה
24. כ"א - כי אם
25. כו' - וכולי (וכן הלאה)
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. לחו"ל - לחוץ לארץ
29. יהי' - יהיה
30. ר"ה - ראש השנה
31. בזה"ז - בזמן הזה
32. כ"כ - כל כך
33. שעכ"פ - שעל כל פנים
34. ע"ד - על דבר
35. ע"א - עמוד א
36. ד"ה - דיבור המתחיל
37. וע"ז - ועל זה
38. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
39. גחו"ק - גגות, חצרות וקרפיפות
40. וכיו"ב - וכיוצא בזה
41. בל"נ - בלי נדר
42. כ"ג - כבוד גאונו
43. לכה"פ - לכל הפחות
44. ית' - יתברך
45. ולאה"ק - ולארץ הקודש

46. עלי׳ – עליה
47. א״כ – אם כן
48. וע״י – ועל ידי
49. לאה״ק – לארץ הקודש
50. הבעל״ט – הבא עלינו לטובה
51. והי׳ – והיה
52. ז״ש – זה שלום
53. באה״ר – באהבה רבה
54. כנה״י – כנפשו היקרה
55. ידי״ע – ידידו עוז
56. דוש״ת – דורש שלומו ותורתו
57. לונ״ח – לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק חוזר על נכונותו לנסוע עם הרידב"ז לחוץ לארץ לתיקון השמיטה. רק עניין כזה יכול להוציאו מארץ ישראל, שאינו יכול להיפרד ממנה אפילו רגע. היתר המכירה הכרחי ליקבים ולתפוזים, ואחר כך ינסעו כדי להשיג עזרה לבעלי שדות, גינות ירק וזיתים, ולמי שרוצה לשמור שמיטה במסירות נפש.

עיקרי הדברים

- נכונות לנסוע לחוץ לארץ למען השמיטה.
- אהבת ארץ ישראל וקושי העזיבה.
- היתר המכירה למסחר, ועזרה לשומרים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' ניסן תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון האמיתי פה"ד[8] מוהר"י[9] דוד שליט"א[10], וכא"ל[11] שוי"ר[12].

מכתבו הגלוי הגיעני היום, ותמיהני מאד שלא קבל עדיין את המכתב אשר שלחתי לו זה כשבועים. ובו ביארתי, שאמנם נכון הנני בל"נ[13] לנסע יחד עם הדר"ג[14] בשביל תיקון השמיטה הבעל"ט[15]. מובן הדבר, שרק בעסק הקדוש הזה, שהוא נוגע לכללות קדושת ישראל ואה"ק[16], אוכל לפעול אצלי לזוז מאה"ק[17], אשר אהבתה תקועה בלבבי, וממש איני משער את האפשרות להפרד ממנה אפילו לרגע ממש, ולצאת מנחלת ד' לחו"ל[18]. אבל תיקון המכירה, על העניינים, שכפי מצב הזמן הוא א"א[19] שישמר בהם דין שביעית, כמו היקב ותפוחי-הזהב שעולים למליונים, וחבורי העסקים תלויים בזה גם לאחר השמיטה, שזה הוא דבר שא"א[20] להשמע, מוכרח הוא. וחלילה לנו להעלים עין מזה ולהניח לישראל שיעברו על שביעית בלא שום צד היתר, וכל ההשתדלות שלנו תוכל רק להועיל כעת, אולי נוכל להמציא עזר לבעלי השדות וגנות הירק, וכן בעלי הזיתים, ויחידים ג"כ[21] מבעלי הכרמים והפרדסים, אותם אשר יראת ד' חזקה בלבבם וחפצים לשמור את השביעית במסירות-נפש, אבל על הכלל כלו הוא דבר נמנע לע"ע[22]. א"כ[23] תיקון המכירה מוכרח לצאת אל הפועל, ואח"כ[24] נוכל לנסע להשתדל בעה"י[25], להציל כפי אשר יחנינו השי"ת[26] שלא נצטרך להפקעת חובת שביעית ע"י[27] היתר המכירה. והשי"ת[28] יהי'[29] עמנו ויזכנו לקדש שמו ית'[30] ולשוב בלב שמח ומלא עז ד' וכבודו אל אדמת הקודש כחפץ לבבנו הצמא לאור קדושתה,

והנני בזה ידי"ע[31] דורש"ת[32] באה"ר[33],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. פה"ד - פאר הדור
9. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שוי"ר - שלום וישע רב
13. בל"נ - בלי נדר
14. הדר"ג - הדרת גאונו
15. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
16. ואה"ק - וארץ הקודש
17. מאה"ק - מארץ הקודש
18. לחו"ל - לחוץ לארץ
19. א"א - אי אפשר
20. שא"א - שאי אפשר
21. ג"כ - גם כן
22. לע"ע - לעת עתה
23. א"כ - אם כן
24. ואח"כ - ואחר כך
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. השי"ת - השם יתברך
27. ע"י - על ידי
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. יהי' - יהיה
30. ית' - יתברך
31. ידי"ע - ידידו עוז
32. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
33. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק חלה מעוגמת נפש בגלל כפיית הפקידות. הרב קוק כתב למר פרנק שאם יכפו, יהיה זה כשעת גזירה, ואפילו על 'ערקתא דמסאנאי' ייהרג ואל יעבור. פרנק השיב שיק"א משלמת את המעשר באופן כללי, שאם הרבנים יאסרו ישקיעו בקנדה ולא בארץ, ושהערבים יחזיקו בקרקעות. לבסוף הסכים שהדבר יהיה לרצון האיכרים, ובתנאי שהרבנים לא ירעישו. הרב קוק מתלבט, ומתפלא על שהרידב"ז מזלזל בו.

עיקרי הדברים

- כפיית הפקידות - 'שעת גזירה'.
- טענות יק"א: קנדה, מעשר, חזקת ערבים.
- פשרה: לרצון האיכרים.
- צער על זלזול הרידב"ז.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז מ"ח תר"עין.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי כו'[7] כו' מו"ה[8] יעקב דוד שליט"א[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11].

התלגרם והמכתב של כ"ג[12] שי'[13] באו לידי. ולא אוכל לתאר לפניו גודל צערי על ענין הכפי' של האדמיניסטראציאן. אע"פ[14] שאנו מחולקין בדעה בעיקר הוראה זו, שלדעתי אין ראוי להרעיש באיסור, כ"א[15] לראות דרכי תמיכה ולפייס בדרך נועם ושלו'[16] לכל מי שנתן ד' רוח טהרה בלבבו שישבת, שיקבל את התמיכה כדי הכרחו. אבל הענין של הכפי' נגע ממש עד נפשי, וחליתי מרוב עגמת נפש, ל"ע[17]. ומיד באתי בדברים עם ה' פרנק, בתחילה במכתב, שבארתי לו כמה רע ומר הוא הדבר לכוף את אחב"י[18], הרוצים ללכת בדרך התורה בתמימות, להעבירם ע"ז[19], והוא השיב לי, כי המחמירים על עצמם אין זה מצד יראת שמים אלא מצד עצלות, ועוד דברים כאלה שאינם מעלים ולא מורידים. חזרתי וכתבתי לו, שידע שכל יסוד ההיתר של ההפקעה, שבו משתמשין רוב בעלי הישוב, בנוי הוא רק כשלא תהי'[20] כפי' ע"ז, אבל אם יכופו לעבור אז נקח את הענין כמין שעת הגזירה ח"ו[21], ואפילו אם אחרי כל הקולות יהי'[22] הענין לא גרע מ"ערקתא דמסאנא", שנודיע בגלוי שצריך לעמוד ע"ז במסירת נפש. מיד בא אלי ביום המחר לשליחות המכתב, בצער גדול מאד מהענין, והשיח לפני דאגתו, שיק"א[23] משלמת את העשור בדרך כללי, ואם ישבתו השובתים לא יגורע מזה מהעשור מאומה, א"כ[24] יש כאן באמת ענין "ארנונא" (וזו הגמרא יודע הוא היטב). ועוד יותר אמר לי, שעכשיו יק"א[25] מכינה עצמה לקנות נחלאות מרובות באה"ק[26], ולעשות ישוב גדול, ואם נחליט שאין צד היתר לעבודה, ע"י[27] שום הפקעה, אז מוכרח הוא להשיב שישקיעו את כספם במדינה קנדה, ויחדלו מא"י[28] גם זאת אמר, שהערבים יחזיקו בקרקעות במשך השמיטה ע"י המרעה ויהי'[29] צורך להשפט עמהם על חזקתם, ועוד כאלה. אבל

כל אלה לא עמדו לו שאקבל ממנו, כי סוף כל סוף אי אפשר לנו לעשות כפי, אפי'[30] על מי שרוצה לעשות מדת חסידות, שלא להניחו, וק"ו[31] מי שרוצה לקיים מצוה גדולה וקדושה זו כפשוטה. אז השיב לי, שהדבר מוכרח להיות מונח לרצונם של האכרים, ולא תעשה משום רב שום השתדלות ע"ז, רק שאם יבאו איזה אכרים לשאול אז ישיב להם כ"א לפי דעתו, המתירים להיתר, ע"פ[32] תנאי ההיתר הנהוגים, והאוסרים לאיסור, ואז תשקוט ג"כ[33] יק"א, אבל אם ירעישו הרבנים, ויכופו באיומים לחזק את האיסור, שאז רואה הוא בזה היזק גדול להישוב, יהי' מוכרח לעמוד על דעתו. ועל דבריו הללו לא יכולתי להעבירו.

ע"כ[34] עלינו לטכס עצה איך להתנהג בענין הנכבד הזה. כי שני הצדדים המה קשים מאד, שאם ח"ו תפרסם יק"א שהיתה חפצה לנחל את ישראל באה"ק, אלא מפני חומרת הרבנים בשביעית נגד המתירים הם פונים לקנדה, ועוזבים את אה"ק[35], יצמח מזה ח"ו הרס גדול לכל עניני תוה"ק[36], ד' ירחם. ושומר עם קדשו יתי"ש[37] יראנו הדרך הטובה ללכת בה ברחמיו, ולא נבוש ולא נכלם לעולם ועד.

וע"ד[38] מה שמזלזלים אותי, ת"ל[39] אני שמח בזה, כי בוחן לבבות ב"ה יודע כונתי לשמו הגדול והקדוש יתי'[40], בכל פרשת הענין, ושברון לבי ודכאות נפשי גלויים לפניו יתי"ש, וי"את דכא ושפל רוח" כתיב. אך שמעתי שכ"ג מזכה הוא לי בזה שלא בפני, ועל זה אני מתפלא, על ידיד נאמן כמוהו, שלבי כ"כ[41] גלוי לפניו, איך יבא לידי מדה זו.

וצור ישראל ב"ה, מקור החסד, החיים והשלו'[42], ימהר ויחיש לגאלנו, ויופיע אורו וישעו על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב. והי'[43] ז"ש[44] וברכה, כנה"ר[45] ונפש ידי"ע[46] קשור באהבת נפשו כה"י[47], המצפה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. שי' - שיחיה
14. אע"פ - אף על פי
15. כ"א - כי אם
16. ושלו' - ושלום
17. ל"ע - לא עלינו
18. אחב"י - אחינו בני ישראל

19. ע"ז - על זה
20. תהי' - תהיה
21. ח"ו - חס ושלום
22. יהי' - יהיה
23. שיק"א - ש + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
24. א"כ - אם כן
25. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. ע"י - על ידי
28. מא"י - מארץ ישראל
29. ויהי' - ויהיה
30. אפי' - אפילו
31. וק"ו - וקל וחומר
32. ע"פ - על פי
33. ג"כ - גם כן
34. ע"כ - על כן
35. אה"ק - ארץ הקודש
36. תוה"ק - תורתנו הקדושה
37. ית"ש - יתברך שמו
38. וע"ד - ועל דבר
39. ת"ל - תודה לא-ל
40. יתי' - יתברך
41. כ"כ - כל כך
42. והשלו' - והשלום
43. והי' - והיה
44. ז"ש - זה שלום
45. כנה"ר - כנפשו הרמה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' נתן במברגר, אב בית דין וירצבורג

בזכות השתדלותו של הרידב"ז רבו השובתים הגמורים בשמיטה. הרב קוק אינו מסכים לערעור הרידב"ז על ההיתר, אבל שמח שיש שובתים כהלכה. בכלל הציבור יש לנהוג לפי ההיתר. הרב קוק שולח את 'שבת הארץ'.

עיקרי הדברים

- ריבוי שובתים בהשפעת הרידב"ז.
- התנגדות לערעור על ההיתר.
- משלוח 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תר"עין.

לכ'[4] הרב הגאון המפורסם, גדול בישראל ובאדם, צדיק ונשגב, מוהר"נ[5] שליט"א[6] באמבערגער, הגאבד"ק[7] ווירצבורג, שלו'[8] וברכה מקודש.

אחדשה"ט[9] באה"ר[10]. מאז השבתי לכ"ג על מכתבו היקר, נתרבו שובתים גמורים ע"פ[11] זירוזו של ידידי הגאון ר"י דוד רידב"ז[12] שי'[13]. ואף שאיני מסכים עמו ביסוד דרכו בערעור על ההיתר, שע"פ[14] גדולי עולם מאז, ובדבר שבכללות הוא א"א[15] להשמע כלל, מ"מ[16] מאד ניחא לי שמתרבים שובתים כדת בלא הפקעה באה"ק[17] ת"ו. אבל בכללות מוכרח הדבר להתנהג ע"פ סדר ההפקעה, עד יחיש ד' לחנן את עמו ולרומם קרנם על אדמת הקודש, והנני שולח בזה לכ"ג שי' את ס' "שבת הארץ", יקבלהו באהבה.

והי'[18] ז"ש[19] וברכת ד' למר וכא"ל[20], כנה"ר[21] ונפש תדרשנו לטובה ולברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
8. שלו' - שלום
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. ע"פ - על פי
12. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
13. שי' - שיחיה
14. שע"פ - שעל פי

15. א״א – אי אפשר
16. מ״מ – מכל מקום
17. באה״ק – בארץ הקודש
18. והי׳ – והיה
19. ז״ש – זה שלום
20. וכא״ל – וכל אשר לו
21. כנה״ר – כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' אברהם לוי ריטר, אב בית דין רוטרדם

על השובתים בשמיטה: יש לתמוך גם באיכרים שמשתמשים בהיתר ונמנעים ממלאכות דאורייתא, כי זה עולה להם ביוקר. על שמן שומשום בפסח: ביפו סמכו על היתר בית הדין, ובירושלים החמיר בית הדין של החסידים. הרב קוק הניח להם, ודן אותם לכף זכות כגדר בפני הפריצים.

עיקרי הדברים

- תמיכה גם בעובדים לפי ההיתר.
- שמן שומשום בפסח - מחלוקת עם בית דין החסידים.
- משלוח 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תר"עין.

שלו'[4] רב מקודש לכבוד הרב הגאון צדיק ונשגב, גדול בישראל ובאדם, מוהרא"ל[5] שליט"א[6] ד"ר[7] ריטטער, אבד"ק[8] ראטטערדאם והמדינה יצ"ו[9].

אחדשה"ט[10].

זה זמן כביר שקבלתי מכתבי כ"ג[11] שי" וע"ד[12] שובתי שביעית, נתרבו עכשו קצת שובתים גמורים ע"י[13] השתדלותו של ידידי הגאון ר"י דוד שי'[14], רידב"ז[15]. אמנם איני מסכים על דרכו, שהוא מערער על המתנהגים ע"פ[16] הוראת חכמים, ויש בזה משום ביטול מצות ישוא"י[17] ולעז ראשונים אבל בעצם הענין ניחא לי טובא, שימצאו שומרים גמורים כדת תוה"ק[18] בלא הפקעה, אבל ע"ד[19] התמיכה ראוי לתמוך ג"כ[20] את העובדים שמונעים עצמם ממלאכות של תורה, כדת ההוראה, שעולה להם בדמים יקרים, ולעניים הוא דבר גדול. והשי"ת[21] יעזור את שאר עמו, ויקרב גאולה לנחלתו במהרה.

וע"ד השמן שומשמין. פעה"ק[22] והמושבות החונים על דגלי, כמובן סמכו כל יראי ד' על ההוראה הפשוטה, שיצאה מבד"צ[23] דידן, ולא מנעו שמחת יו"ט[24] הק'[25]. אבל בירושת"ו[26] עמדו בד"צ[27] החסידים על דעתם, והנחתי להם שלא להכנס עוד בויכוחים שאינם עושים פירות. והנני דנם לכף זכות, שמחשבתם לגדור בפני פריצים המבקשים רק להקל, והשי"ת יאר עינינו בתוה"ק[28].

הנני שולח בזה לכ"ג ידידי את סי' "שבת הארץ", יקבלהו באהבה, והי'[29] ז"ש[30] כנפשו ונפש ידי"ע[31] דוש"ת[32],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. שלו' - שלום
5. מוהרא"ל - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ל (למשל: אברהם + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר - דוקטור
8. אבד"ק - אב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"י - על ידי
14. שי' - שיחיה
15. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
16. ע"פ - על פי
17. ישוא"י - ישוב ארץ ישראל
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. ע"ד - על דבר
20. ג"כ - גם כן
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. פעה"ק - פה עיר הקודש
23. מבד"צ - מבית דין צדק
24. יו"ט - יום טוב
25. הק' - הקטן
26. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
27. בד"צ - בית דין צדק
28. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
29. והי' - והיה
30. ז"ש - זה שלום
31. ידי"ע - ידידו עוז
32. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תר"ע – יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

תגובה למכתב פוגע של הרידב"ז. הרב קוק מכחיש כל חנופה ליק"א: הרי הזהיר את פרנק שלא יכפה. שדות שאינם של יק"א ממילא אינם בכלל המכירה. הקשר האמיץ ביניהם לא יתבטל גם בגלל הקפידה.

עיקרי הדברים

- דחיית האשמת חנופה ליק"א.
- שדות שאינם בכלל המכירה.
- קשר הידידות נשמר.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תר"עין.

לכבוד ידידי הרב הגאון שליט"א[4]

כעת קבלתי מכתבו, ואיני יודע למה יצערני ככה. הקב"ה[5] יודע כונתי הרצוי' לשמו ית'[6] ואם כ"ת[7] רוצה לרדוף אותי יעשה כחפצו, ואקוה כי השי"ת[8] לא יתן למוט רגלי.

וע"ד[9] השדות, אם אינם שייכים ליק"א[10] הלא אינם בכלל המכירה, א"כ[11] ממילא אינם נכנסים בההיתר כלל, ואיזה צורך יש לבטל היתר שלא הי'[12] מעולם. ושריא לי' מרי' לכ"ת[13], שאומר עלי שאני מחניף ליק"א. תל"י[14] ד' הוא יודע וישראל הוא ידע אמתת לבבי ובור כפי, וחלילה לי להחניף לשום אדם, ולעבור ע"י[15] דברי חונף אפי'[16] על קיצו של יוד מדקדוק קל של דברי סופרים.

אנכי מצדי דברתי עם מר פרנק, והזהרתיו שלא יכוף, וגם כתבתי לו מכתב בביאור גדול ע"ז[17], ומה אעשה עוד.

והנני בזה ידידו עז קשור באהבתו, שגם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ בכל לו"נ[18], המצפה לדבר ישועה ורחמים ושלו'[19] על עם ד' ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
6. ית' – יתברך
7. כ"ת – כבוד תורתו
8. השי"ת – השם יתברך
9. וע"ד – ועל דבר
10. ליק"א – ל + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)

11. א"כ - אם כן
12. הי' - היה
13. לכ"ת - לכבוד תורתו
14. תל"י - תודה לא-ל יתברך
15. ע"י - על ידי
16. אפי' - אפילו
17. ע"ז - על זה
18. לו"נ - לב ונפש
19. ושלו' - ושלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק נכנס לעניין השמיטה בעל כורחו, כדי שהמושבות הסמוכות לא יהיו מופקרות. על המושבות הרחוקות לא חיווה דעה, ובכל זאת תולים בו. לבו כואב על המצווה, אבל לא יוכל להימנע מלעמוד לימין המוכרחים להשתמש בהיתר. אינו מקבל טובה מיק"א ואינו מחניף. הרב קוק שולח את 'שבת הארץ'.

עיקרי הדברים

- הכניסה לעניין השמיטה שלא בטובתו.
- צער על המצווה ותמיכה במוכרחים.
- דחיית החנופה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תר"עין.

לכ' ידי"נ[4][5] הרב הגאון האמתי פה"ד[6] כו'[7] מוהר"י[8] דוד רידב"ז[9] שליט"א[10], שלו'[11] וברכה באה"ר[12].

יקרתו דמר כ"ג[13] שי'[14] הגיעתני. ובכלל איני יודע מה אשיב להדר"ג[15], מאת ד' היתה זאת, שנכנסתי בכלל הענין שלא בטובתי. כל כונתי היתה רק להעמיד את הענין המוכרח במושבות הסמוכות, שלא יהי'[16] מופקר לגמרי, ודרך אגב גליתי את הנראה לע"ד[17], לדורשים אותי, שהיא באמת נוטה ע"פ[18] יסוד ההלכה לדעת המתירים, ע"י[19] הפקעת המכירה, בשעה"ד[20] הנורא דנ"ד. אבל על המושבות הרחוקות מעולם לא עלתה על דעתי לחוות דעה, ומה אעשה אם הם תולים בי. וכבר הרביתי לדבר עם ה' פרנק ע"ד[21] החומר הגדול של איסור הכפי', וכבר הודעתי להדר"ג ידי"נ מר שי' את תשובתו. ויאמין כ"ג, רב חביבי שי', שלבי כלבו דואב וכואב מאין הפוגות על יקרת המצוה הגדולה. ומ"מ[22] לא אוכל להמנע מלעמד לימין אחינו, המוכרחים להתנהג בדרך ההפקעה, מאהבת עם קדוש ואהבת אה"ק[23] ת"ו התקועה תל"י[24] בלבבי. ירגיע נא הדר"ג[25] אהובי את רוחו הטהור, הלא אנחנו עושים כולנו כמה דאפשר וכונתנו היא ב"ה לש"ש. וחלילה, חלילה לי להחניף את יק"א[26]. ת"ל[27] אינני מקבל מהם טובה, ובכלל ב"ה אני רחוק מאד מחנופה.

מפני ריבוי הטרדות, ורב עגמ"נ[28] ל"ע[29], הנני מוכרח לקצר, ועוד חל"מ[30] בעה"י[31]. והי'[32] ז"ש[33] כנפשו הטהורה ונפש ידי"ע[34] קשור באהנ"פ[35] ודוש"ת[36] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

הנני שולח בזה לכ"ג את הס' "שבת הארץ", יקבלהו נא באהבה, ויתקלס עילאה ב"ה מינן, כי נראה לכל שכימי עולם מתקיים בנו והאמת והשלו'[37] אהבו.

ידי"ע הנ"ל[38]

---

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. פה"ד - פאר הדור
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. באה"ר - באהבה רבה
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. שי' - שיחיה
15. להדר"ג - להדרת גאונו
16. יהי' - יהיה
17. לע"ד - לעניות דעתי
18. ע"פ - על פי
19. ע"י - על ידי
20. בשעה"ד - בשעת הדחק
21. ע"ד - על דבר
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. אה"ק - ארץ הקודש
24. תל"י - תודה לא-ל יתברך
25. הדר"ג - הדרת גאונו
26. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
27. ת"ל - תודה לא-ל
28. עגמ"נ - עגמת נפש
29. ל"ע - לא עלינו
30. חל"מ - חזון למועד
31. בעה"י - בעזרת השם יתברך
32. והי' - והיה
33. ז"ש - זה שלום
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. באהנ"פ - באהבת נפש
36. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
37. והשלו' - והשלום
38. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

יש מערערים על פירות המושבות שנמכרו לנכרי, ובכך מקפחים את פרנסת העניים. לפי המבי"ט, גם המחמירים בקדושת שביעית בשל נכרי התירו את הפירות בסחורה (מהרי"ט מג). בשטר המכירה כלולה גם שכירות בהבלעה. בשמיטות הקודמות, בימי ר' יהושע לייב דיסקין, ר' שמואל סלנט והאדר"ת, לא נתחדשה חומרה כזו. הרב קוק מבקש מהרידב"ז לפנות לדייני בית הדין שלא יחדשו בזה דבר.

עיקרי הדברים

- הערעור על פירות המושבות.
- שיטת המבי"ט והמהרי"ט.
- אין לחדש חומרות נגד המנהג.

נוסח האגרת

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ה' סיון תרע"ן.

שלו'[3] וברכה ושמחת הרגל לכבוד מר ידידי ורב חביבא דנפשאי, דיתיב בתוונא דליבאי, הרב הגאון האמיתי, מופת הדור מוהר"ר[4] יעקב דוד רידב"ז[5] שליט"א[6].

אחדשה"ט[7] באה"ר[8], וידידות נצח,

מצאתי חובה לעצמי לבקש את הדר"ג[9] ידי"נ[10] שליט"א. כאשר שמעתי, שנמצאים כעת מערערים בדבר פירות המושבות, מהכרמים והשדות שנמכרו לנכרי משום קדושת שביעית, באופן שתקופח עי"ז[11] פרנסתם הדלה של בני המושבות, שרבים בהם העניים והאביונים שעיניהם נשואות למחיר פירותיהם להחיות נפשם ונפש טפלי דתליין בהו. וכאשר על הפירות אין באמת מה לערער, אחרי הוראת המבי"ט[12], שאפילו לפי דעתו להחמיר בקדושת שביעית בשל נכרי התיר אותם בסחורה, ולא חשו לקדושת שביעית של דמיהן, כמו שביאר מוהרי"ט[13] בתשו' מ"ג. ובענין המכירה כללנו ג"כ[14] שכירות בהבלעה, שאם תהי'[15] איזה הסתפקות על המכירה משום דד"מ[16] תועיל עכ"פ[17] השכירות לענין היתר הפירות אע"פ[18] שלא תועיל לענין העבודות. וכיון שבשמיטות שעברו בחיי הגאונים הריל"ד[19] והרש"ס[20] ומ"ח האדר"ת[21] זצ"ל[22] לא נתחדשה בזה שום חומרא, אין ראוי לבא עכשיו בדבר חדש, ולרדת לחייהם של כמה משפחות מאחב"י[23], ויש בזה חששות רבות של קלקולים גדולים, ד' ירחם.

ע"כ[24] אבקש בזה את הדר"ג מר ידי"נ ואהובי שליט"א, שיצוה בטובו ע"י[25] עו"ר[26] לשלח אחרי דייני הבד"צ[27], ולהעירם שלא יחדשו בזה שום דבר, והנח להם לישראל במה שיש ע"ז[28] סמוכין מדברי גדולי הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל[29]. והמצוה של הרבות שלו' בישראל, ומניעת משטמה בין אחים, ועוד דברים רבים שיש בזה, אין לשער. ואבטח באהבתנו הנאמנה, שיעשה הדר"ג לטובת הענין בכל עז, ויהי ד' אתו להצליחו, וברכת רבים עליו תבא.

אחתום בברכה ושמחת הרגל הקי'[30], יום מתן תוה"ק[31], כנה"ר[32] ונפש ידידו נאמנו בידידות נפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. שלו' - שלום
4. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
5. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה
9. הדר"ג - הדרת גאונו
10. ידי"נ - ידיד נפשי
11. עי"ז - על ידי זה
12. המבי"ט - רבי משה מטראני
13. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ג"כ - גם כן
15. תהי' - תהיה
16. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
17. עכ"פ - על כל פנים
18. אע"פ - אף על פי
19. הריל"ד - הרב יהושע לייב דיסקין
20. והרש"ס - והרב שמואל סלאנט
21. האדר"ת - הרב האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ-תאומים
22. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
23. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
24. ע"כ - על כן
25. ע"י - על ידי
26. עו"ר - עושי רצונו (שליחיו)
27. הבד"צ - הבית דין צדק
28. ע"ז - על זה
29. ז"ל - זכרונו לברכה
30. הק' - הקטן
31. תוה"ק - תורתנו הקדושה
32. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק אינו כופה על המחמירים. הרב קוק עומד רק נגד מוציאי הלעז על ההיתר. לעז כזה מזיק לישוב בגשמיות, כי בלי ייצוא תשם הארץ, וגם בישן ייפגעו. הוא מזיק גם ברוחניות: הדלת תיסגר בפני עשירים יראי שמים, ויבואו רק פורקי עול. ומי שיחשוב שהוא עבריין יפרוק עול גם בשאר המצוות. על השאלה במה לתלות את המחלות: אין לנו חטא גדול משנאת חינם, ובפרט בין תלמידי חכמים בארץ ישראל. יש להתפלל על המוכרחים לסמוך על ההיתר.

עיקרי הדברים

- אין כפייה על המחמירים.
- הנזק הגשמי והרוחני של הלעז.
- סגירת הדלת לשומרי מצוות.
- שנאת חינם - החטא הגדול.
- תפילה על הסומכים על ההיתר.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט סיון תרעי"ן.

לכבוד ידי"נ[4] הרב הגאון האמיתי מופה"ד[5] מו"ה[6] יעקב דוד רידב"ז[7] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באה"ר[10].

מכתב ידי"נ כ"ג[11] שי'[12] הגיעני כעת. ותמיהני מאד למה משיאים כונות זרות בדברי, באיזה אופן מצאו לתלות בי שאכוף את אותם שאינם מסכימים ע"פ[13] דעתם על ההיתר, שיאכלו מה שאסור לפי שיטתם. כונתי היא רק, שאני מחוייב לעמוד בפרץ נגד המוציאים לעז על אותם הבאים לישב את ארץ ישראל, ובאין להם דרך אחרת הם מוכרחים לסמוך על ההיתר, שכבר יצא טיבו ויש לו ידים בשיטות התלמודים והפוסקים, שהוצאת לעז זו מזיקה את הישוב היזק רוחני והיזק חומרי. היזק חומרי, כאשר הדבר אי-אפשר שהכל יקיימו את דיני שביעית בלא הפקעה, ואם לא יוציאו לחו"ל[14] את הסחורה, את היין ואת תפוחי-הזהב והשקדים וכיו"ב[15], ממש תשם הארץ, חלילה, ויחרב הישוב החדש, ועמו מוכרח להיות נהרס חלילה הישוב הישן ג"כ[16], כי למתבונן בעין פקוחה הם שניהם אחוזים זה בזה. והיזק רוחני, שע"י[17] פרסום האיסור תסתם הדלת של הכניסה לא"י[18], לבנותה בבנין של נטיעה וזריעה ומסחרים ביבולה, לפני כל שלמי אמוני ישראל, ואז יהיו הבאים רק משליכי הדת אחרי גום, ואין שעור לנפילת היהדות בא"י[19] בכלל, שתוכל להיות נצמח מזה. כי עכשו, אע"פ[20] שבאים ג"כ החפשים, מ"מ[21] בכל מושבה נמצאים ובאים ג"כ בעלי תורה ויראה, והם מתאזרחים בתור בעלי-בתים חשובים, ומתוך כך מוסדי הדת מתחזקים, בשמירת הכשרות וכיו"ב, אבל אם תסגר הדלת לגמרי בעד יראי ד', כי קבלתי מכתבים, וגם השכל נותן, ששום אדם עשיר, אפילו ירא שמים, לא ירצה להשקיע רכוש באי"י, בזה"ז[22] שאותותינו לא ראינו בעוה"ר[23], באופן שע"י השביעית יופקעו כל יסודות מסחרו, ואין שיעור להנפילה הרוחנית. וההיזק השני שיש בזה ברוחניות הוא, כי כפי המצב של הישוב הלא אי-אפשר בשום אופן

שלא ישתמשו רובם בהיתר ההפקעה, ואם מורים להם שאע"פ[24] שההיתר בא מצד הדחק, מ"מ הוא היתר כשר ע"פ דין תורה, אז הם בעצמם נזהרים בשארי ענינים של קדושת התורה והמצוה, וגם בענין שביעית עצמה הולכים הם בזהירות, עכ"פ[25] רבים מהם, ע"פ סדרי ההיתר שמתרחקים מאיסור של תורה, ומתיחשים בכבוד להוראת רבנים על כל פרטי ענייניהם, ומתוך כך כללות קדושת ישראל מתחזקת ותופסת מקום, מה שא"כ[26] אם יחשבו שכל מה שעושים יעשו באיסור והם רשעים ועבריינים, אז מתוך היאוש והקצף יוכל הדבר להביא לנתיקת עול והפרעת התורה והמצוה בכמה ענינים, עד שיצמח מזה חלילה חורבן גדול לכללות היהדות באה"ק[27]. ע"כ[28] מי שהוא בכלל רואים את הנולד, ורוצה לעבוד את ד' לא בהתפעלות של דמיון לבד, כ"א[29] בשכל צלול וחשבון ברור, כמו שראוי לאדם אשר חננו ד' דעת וחשבון, יחליט בדעתו שאנו חייבים לעמוד על המשמר, שלא יאבד ההיתר, הנהוג ע"פ ההפקעה, את כחו, וכיון שהונהג הדבר זה כשלש שמיטות, ולא מיחו ע"ז[30] גדולי הדור באה"ק למעשה, ופנים בהלכה יש ע"ז, שכל מי שיש לו דעה ישרה מוכרח להודות עליהם, למה זה יהיה בעיני כ"ג לתימה אם אני אומר, שנגד כל מי שיצא לשוות את רבים מאחינו ב"י[31] לרשעים, ולגרום עי"ז[32] חורבן רוחני וחומרי לארץ אבותינו, שהנני מוצא את עצמי מחויב לצאת כנגדו. אבל על אנשים פרטיים, הרוצים להחמיר על עצמם, מי זה ח"ו[33] יעיז ללחום נגדם, ואיך אפשר גם לחשוב שזוהי כונתי.

וע"ד[34] חיפוש דברים שראוי לתלות בהם המחלות, לע"ד[35] אין לנו חטא גדול משנאת חנם, שאנו שקועים בו בעוה"ר, ויותר מכל מקום מצא לו יצרא בישא זה מקום אצל יראי ד' ות"ח[36], ויותר מכל מקום באה"ק. וזהו לפי גודל קדושתה, מתחזק צד המחריב לחבל ולהשחית. ואנו צריכים להתאמץ בדור זה להחזיק במדת השלום, ולהרבות אהבה ואחוה בישראל, ולהרבות כבודם של ת"ח[37] המוחזקים וידועים לאנשי אמת ועובדי ד' בכל לבבם, שאינם חשים על ממונם ועל כבודם, רק בשביל כבודו של הקב"ה[38] וכבודן של ישראל וטובתן בעולם. ובטוח אני, שאם נחזיק בדרך הקודש הזה, יסיר ד' כל מחלה מעמו ומארצו, ויצוה את ברכתו בכל מעשי ידינו, וישוב אה"ק[39] ילך ממדרגה למדרגה בעליה אחר עליה. וכל מה שיוסיפו אחינו בני עם קדוש לבא ולהתישב בארץ חמדה, כן תהיה יותר אפשרות להרחיב את גבול שמירת קדושת השמיטה, כי לא יצטרכו רבים מהם לשלח את יבולם לחו"ל, ויאכל הכל בקדושת שביעית ובלא העברת איסור סחורה, וישמח לב אוהבי ד' וחושבי שמו.

ובכלל אין זה דרך התורה כלל, לבנות דין ע"פ יראה חיצונית של עונשים, ד ישמרנו. אנחנו צריכים לברר ממקור התורה, אם יש מקום לסמוך על היתר זה בשעת הדחק או לא. ואם יעלה בידינו שיש מקום לסמוך, אז אסור לנו לתלות את העונשים בזה, כי אין הקב"ה עושה את תורתו פלסתר ח"ו, ואנו צריכים לפשפש במעשינו, בעניינים אחרים, במעשים ובמדות, שרבה בהם המכשלה בעוה"ר, כאשר האריכו בזה גדולי צדיקי הדורות. ודי ישים שלו' על עמו ועל נחלתו. והנני ידי"ע[40] דורש"ת[41] באה"ר ואהבת עולם,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. ומש"כ[42] כ"ג, שהמתיר הראשון לא נלחם ע"ז, תמיהני למה הי'[43] לו להלחם, הלא הי' יושב בחו"ל[44] ולא ראה כלל את עניים ולחצם של האכרים, שעיניהם תלויות להחיות את נפשם ונפש ביתם

מפרי אדמתם, בשעה שהם נלחצים ממסים וארנוניות מעבר מזה, ומהוצאה יתירה שסדר השביתה, שאחרי כל היתר המכירה, העמיס עליהם, מעבר מזה, ולא ראה ג"כ את הסכנה לכללות היהדות שנצמחת ע"י[45] הכרזת האיסור בדבר כזה שאי אפשר לעמוד בו. והעומדים בפנים לא היו צריכים להלחם, כי עד שמיטה זו הלך הענין במישרים, כל יחיד שרצה להחמיר על עצמו החמיר, אבל לא הופרע סדר המשא-ומתן שהוא מקור חיותם, ולא הוצא שום לעז על המהלכים ע"פ סדר ההיתר, כשם שאין מוציאים לעז על יהודים רבים המחזיקים, או שיש להם משלהם, פרוורים וחצרות גדולים, שהם עושים ע"י גויים את כל עבודת השדות ע"י בהמותיהם בקרקעותיהם בשוי"ט[46], ע"פ היתר מכירה של הערמה, מפני גודל ההפסד, ורק עכשו מחדש נקהלו המחמירים לקרא תגר ברבים, ולומר דבר שאינו נשמע בשו"א[47], כ"א מביא קלקולים לאין שיעור, - איך אפשר שאנכי העומד בתוכיות הענין של הישוב לא אעמוד לימינם.

והתימה שמתמיה על שהפושעים עומדים על ימיני, והיראים לנגדי, מה זו פליאה. הענין החומרי, של הרעה, שהאיסור מביא להישוב ולאה"ק[48], זה מכירים הכל, ע"כ כשאני מדבר להגן בזה הם מכירים שאני עושה איזה דבר טוב, והיראים שמים את עיניהם רק בצד הרוחני, ובודאי יותר טוב להחמיר מצד זה. אבל ישנם גם מהיראים שיש להם הסתכלות בהירה, ואינם מאנים לא את עצמם ולא את אחרים, והם באמת מכירים את כונתי הרצויה, ועומדים על צדי. וכבר הי' בימי עזרא, שכמה גדולים וטובים לא רצו ליסד את הישוב באי"י, ונשארו בבבל, ועזרא לקח עמו את הפסולים, שהיו מעשיהם כעורים, והי'[49] העולם ראוי, להיות נהפך לתל מלח מפניהם, והיו מחללים את השבת גם באי"י, ומי"מ[50] גרם הדבר שע"י צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני, שזכינו על ידו לפרסום תורה שבע"פ[51] והרחבת גזירות חכמים והתפשטות תורה בישראל, כדאיתא בספר היכלות א שעיקר הדרה של תורה הי' ע"י הבית השני. וכן יהי'[52] בעה"י[53] בימינו, ע"י מה שנחזק את הישוב ההולך ואור בע"ה[54], ויתרבו אחינו העולים לישב את אה"ק, יצמח אור גאולה וישועה. וסוף כל המורדים והפושעים לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבה ושמחה, ע"י אור שפע קדושת אה"ק שתשפיע עליהם, ע"י סיוען של ת"ח עובדי ד' ואוהבי ישראל באמת, שיתהלכו עמהם בנחת ואהבה, ויראו לכל העולם שהם דואגים עבורם ונכנסים בגורלם ומצבם, ועי"ז[55] יתעורר הניצוץ הנרדם של קדושת ישראל הכמוס בעומק, אפילו בלבם של המוקצים והריקנים, ויהיו כולם יחד כלי מחזיק ברכה להיות לעם לד' על אדמת קדשו, אשר בחר בה מכל הארצות. ומי יתן ויכנסו דברי בלב הדר"ג[56], ויתן ידו עמדי ללכת בדרך הקודש הזאת, לעזור בהרמת קרן הישוב, ויתקדש על ידינו שם שמים בעולם, ויתרומם דגל התורה וכבודם של ת"ח על אדמת הקודש.

ידי"ע הנ"ל[57]

ומש"כ כ"ג, שהלא כבר הדפסתי את שה"א, ומה יש ללחום עוד יותר. הלא הודעתי לכ"ג ידי"נ שי', כי בכונה לא סדרתי את כל הדברים בענין זה בהבנה גמורה, מסודרת ועמוקה כראוי, וכמה צדדים וטעמים ברורים השמטתי לגמרי, והכל כדי שלא יקלט עי"ז ענין ההיתר יותר מדאי, ויהי'[58] תמיד נחשב רק להוראת שעה, וענין שהותר בדוחק, רק מפני שעת הדחק. אבל כשמרחיבין דברים הללו ע"פ דרכה של תורה, כפי הדרך הנהוג מאז בישראל לחפש צדדים של קולא בענין גדול שהוא צורך רבים, אז

יוקלש יותר מדאי ענין האיסור, מה שאיני חפץ בשום אופן וענין. ואע"פ[59] שאם יהי' הדבר מכריח להציג את הענין ביותר בירור, גם אז לא אמנע בעה"י מלהעיר תמיד, שהוא היתר של דחק וענין של הוראת שעה, אבל 'לכתחילה ניחא לי שלא אצטרך לבא לידי מדה זו, ויהי' הדבר עומד כפי התכונה הרפויה שנתתי לו בהמבא.

ובאמת אי-אפשר לדון בענין שביעית בא"י דין מנהג. שהרי כ"ז[60] שלא היו 'קרקעות של ישראל מצויים לא הי' כלל מנהג קבוע, כיון שקרקעות של גויים הותרו זה מאז, ונמצא הישוב עצמו הוא שחידש את השאלה, שנולדה יחד עם הדחק הגדול, וכשדנים על הלכה חדשה ומצרפים בה כל הספיקות וספיק-ספיקות, בעיקר החיוב, ומדאורייתא או מדרבנן, ובספק השנים, שאע"פ שהוסכם על שנה אחת מ"מ לא הוברר בשביל זה הספק, רק הוסכם שלא להחמיר ביותר משנה אחת, וברור שנתו של הרמב"ם[61], אבל בשביל כך אינו יוצא מכלל ספק לענין צירוף של עוד ספיקות, והארנונא ויסוד חקי הקני', שע"פ[62] לשון השטר הנימוסי הכל הוא של המלכות, ואין האכר אלא אגיסטון שנוטל תשעה חלקים ע"פ החוק, וע"פ[63] האמת רק ששה או שבעה חלקים, וכאלה רבים מאד הצדדים לפרט בדרכי ההיתר ע"פ סדר נכון, שכאשר נדמה לשאר הוראות חמורות, המוחזקות לקולא מעולם, או שנתחדשו להקל ע"פ הוראות אחרונים, לא הי' מקום כלל לכל ערעור בעולם.

הנ"ל

ואחרי כל אלה הנני כופל ומשנה ומשלש, כי אין כל עיקר חפצי ומגמתי כ"א ללמד זכות על ישראל, וביחוד על עם קדוש היושבים בחצרות ד' בהר קודש קנתה ימינו ית" שלא יוציאו עליהם ח"ו לעז שהם רשעים ועבריינים בכללם, אבל לא ח"ו לרפות את ידי המחזיקים במצוה הרבה והקדושה, שאחר כל הקולות, ולימודי צדדי היתר, גנוז בה אור גדול של גאולה וישועה ופדות לעם ד'. ועיני צופיה תמיד 'לחדות ד' וישועתו, שיכונן בחסדו את ישוב אה"ק על בסיס נכון וחזק ושילוח ברכה ושפע טוב, באופן שיהי'[64] דבר השמיטה נכון ומקובל להעשות באהבה, בלא הריסה וקלקול הישוב, כ"א בברכה ושלות השקט. ואני מאמין ומקוה, שכשם שאנו מלמדים עליהם זכות מלמטה, כך ילמדו פרקליטים וסניגורים מליצי יושר ללמד עליהם זכות מלמעלה. וחובה רבה מוטלת על ת"ח וצדיקי הדור להתפלל בעד זרע קודש המוכרחים להשתמש בהיתר זה, שלא יארע להם כל פגע ומחלה, כי הלא גם "בכל פרשת העיבור יהיו כל צרכיהם לפניך", וק"ו[65] שדבר זה נעשה ע"פ הוראה, ואין כאן חלילה פרישה לדבר עבירה, ואפילו אם ח"ו לא נתכונה ההלכה כראוי, הן אל כביר ולא ימאס. ובטחתי בחסד עליון ב"ה, שכל מה שיתרבו צדדי לימוד הזכות ע"פ דרכה של תורה, ומצורף לה תפילת רבים בעד עדר ד'

השב אל רבצו ואל נוהו, כן תגדל הברכה ויהפך הנגע לענג והפשע לשפע רב טוב על עם ד' וחבל נחלתו. כי אין שיעור לגודל כחם של צדיקים ות"ח כשהם באים לזכותם של ישראל, ועליהם הכתוב אומר: ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור,

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם

2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. מופה"ד - מופת הדור
6. מו"ה - מורנו הרב
7. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. באה"ר - באהבה רבה
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. שי' - שיחיה
13. ע"פ - על פי
14. לחו"ל - לחוץ לארץ
15. וכיו"ב - וכיוצא בזה
16. ג"כ - גם כן
17. שע"י - שעל ידי
18. לא"י - לארץ ישראל
19. בא"י - בארץ ישראל
20. אע"פ - אף על פי
21. מ"מ - מכל מקום
22. בזה"ז - בזמן הזה
23. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
24. שאע"פ - שאף על פי
25. עכ"פ - על כל פנים
26. שא"כ - שאם כן
27. באה"ק - בארץ הקודש
28. ע"כ - על כן
29. כ"א - כי אם
30. ע"ז - על זה
31. ב"י - בני ישראל
32. ע"י"ז - על ידי זה
33. ח"ו - חס ושלום
34. וע"ד - ועל דבר
35. לע"ד - לעניות דעתי
36. ות"ח - ותלמידי חכמים
37. ת"ח - תלמידי חכמים
38. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
39. אה"ק - ארץ הקודש
40. ידי"ע - ידידו עוז
41. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
42. ומש"כ - ומה שכתב
43. הי' - היה
44. בחו"ל - בחוץ לארץ
45. ע"י - על ידי
46. בשוי"ט - בשבתות וימים טובים
47. בשו"א - בשום אופן
48. ולאה"ק - ולארץ הקודש

49. והי' – והיה
50. ומ"מ – ומכל מקום
51. שבע"פ – שבעל פה
52. יהי' – יהיה
53. בעה"י – בעזרת השם יתברך
54. בע"ה – בעזרת השם
55. ועי"ז – ועל ידי זה
56. הדר"ג – הדרת גאונו
57. הנ"ל – הנזכר לעיל
58. ויהי' – ויהיה
59. ואע"פ – ואף על פי
60. כ"ז – כל זה
61. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
62. שע"פ – שעל פי
63. וע"פ – ועל פי
64. שיהי' – שיהיה
65. וק"ו – וקל וחומר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תשרי תרע"א - יפו **נמען:** בן דודו, ר' צבי הירש יפה

בעניין השמיטה: ההוראה ישנה וכבושה, והרב קוק השתדל לצאת ידי כל הדעות. ב'שבת הארץ' רשם רק הערות כדי לעורר את תלמידי החכמים. הרב קוק רצה לעזור למי שרוצה לשמור כהלכה, אבל לא להכריז איסור על הסומכים על ההיתר, שהיה נהוג גם בימי ר' יהושע לייב דיסקין. אין בידו כתב יד שמוכיח את הסכמת ר' יהושע לייב. שבחי החופשיים צורמים לו יותר מזלזולי המתנגדים, אבל הם שמחים כי הרב קוק היחיד שעומד להצלת הישוב. הרב קוק לא ביקש עזרה מאיש.

עיקרי הדברים

- ההוראה הכבושה ו'שבת הארץ'.
- אין להכריז איסור על הסומכים על ההיתר.
- שבחי החופשיים - צורמים.
- עמידה לבד להצלת הישוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג תשרי ש"ת[4] ש"ג תרע"א[5].

שלו'[6] וברכה, ברבי' והמשכה לכבוד ש"ב[7] ידי"ע[8] הרה"ג[9] הגביר הנכבד, אוצ"ת[10] ויראת ד', כו"ה צבי הירש יפה שליט"א[11], וכב"ב[12] היקרים וכא"ל[13] כולם יתברכו מקודש בכט"ס[14],

בשמחה רבה קבלתי את ברכת מר ידי"נ[15] שי'[16], וחטיבה מול חטיבה יתברך באהבה, בכל מילי דמיטב, ונזכה לראות בחדות ד' על עמו ונחלתו, לרומם ימין ישע ואור גדולה לכל יראי ד' וחושבי שמו, לכל ישרי לב, וכל עם ד' הגוי כולו.

וע"ד[17] עניני השמיטה, אשר למגינת לבי ולב כל יראי ד' באמת ותמים, נסתבכו יותר מהראוי, ובאו פריצים מעבר מזה, ושוגים חסרי ידיעה בענין מעבר מזה, ויקימו שאון במקום השקט ובטחה בעה"י[18], הנה מצדי לא אמצא שעשיתי איזה דבר שיגרום לכל השערורי' אשר נהיתה. עצם ההוראה היא כבושה וישנה, ופרטיה ברובם הם מוטלים עלי, והייתי משתדל, כפי המדה האפשרית, לצאת ידי כל הדיעות, ולמנקט חומרי מתנייתא, כראוי לכל עוסק בהוראה אשר יראת ד' על פניו. ואם הדפסתי את הס' הקטן "שבת הארץ", הכולל הלכות שביעית בקצרה, מסופח ליסוד דברי הרמב"ם[19], ומד' עסקי בענין זה רשמתי איזה הערות, לגלות פנים בהלכה כדרכה של תורה, לעורר לב ת"ח[20] לעסוק בהלכות הללו ובהלכות התלויות בארץ ביחוד, לא אמצא שום יסוד שכדאי בשביל כך להרעיש עולם. ובגופא דעובדא הייתי משתוקק מאד לסייע לדבר מצוה, לקבץ כחות לעזור לכל אשר ידבנו רוחו, שלא להפקיע קדושת אה"ק[21] ולשמור השמיטה לכל הלכותי'. רק אמרתי להם, שאי אפשר לנו להכריז איסור על המפקיעים המתנהגים ע"פ[22] ההוראה הכבושה מגאונים קשישאי ז"ל[23], שבהם הי'[24] ג"כ[25] הגה"ק[26] ריל"ד[27], זצ"ל[28], ולא לפגע בחיי הישוב, שהוא ממש נוגע לנפשות.

ולדידי חבת הקודש, של עצם מניעת ישוב אה"ק, שמתבטלת ע"י[29] דחיית ההיתר ונותנת יד לסוררים לפרוק עול בגלוי, ולנתק כל המוסרות, הי' זה ג"כ גורם גדול לדבר ע"פ דרכה של תורה, נגד עצת ידידי הגרי"ד[30] שי', שבקש דוקא לעקור את ההיתר מעקרו, ובשו"א[31] לא הי' מועיל כלל להכריז ולהודיע שהוסכם ההיתר ע"פ הגרי"ל[32] זצ"ל, מפני שהיו מוכנים להכחיש דבר זה בפומבי, וכאשר אין לנו שום כת"י מכתי"ק[33] בהסכמת ההיתר, קלה היא מאד, ההכחשה, וגם כמ"ח הגי'[34] זצ"ל סבל מהכחשה זו, אלא שהי'[35] בידו להשתמט מעט, מפני שסוף כל סוף לא הי' עול הישוב מוטל עליו, מה שלא יכולתי לעשות כמעשהו.

ומה מאד אתמה על כת"ר[36] ידידי שתופס אותי במה שהחפשים מספרים בשבחי. אמת ששבחם צורם את לבבי ורוחי, הרבה יותר מכל הזלזולים של הצד השני שעכ"פ[37] הנם עמיתינו בתומ"צ[38] ויש לדונם לכ"ז שכונתם היא לש"ש. אבל בעצם הענין איזה חידוש הוא מה שהם דורשים אותי לשבח, סוף־כל־סוף דם יהודי נוזל בעורקיהם, ובעיניהם הם רואים שקמים אנשים לעקור את הישוב משרשו, למגר לארץ את כבודו, ולגדור את דרכיו, שלא יוכל להתרחב ולהתפתח, ואצלם הלא זהו כל נקודת יהדותם, ורק אנכי לבדי בין הרבנים הידועים באיזה מדה בשם הנני עומד בקשרי המלחמה ומוותר אני על כבודי ומעמדי וכל אשר לי, רק להציל את הישוב, ואת כל ענפי העסקים שלו, ותלי"ת[39] בלא שום פני' בעולם, - ואיך לא ידרשו כ"ז[40] לשבח.

וע"ד שאלתו מי הם העומדים על ימיני. בכלל הנם כל יראי ד' ת"ח מובהקים ישרי לב, שכולם מתרעמים על המהומה החדשה, וביחוד על דרכיה הבלתי־מכובדים, ובפרט שהפועלים הראשיים אינם מובטחים כלל שתהי'[41] כונתם לש"ש אפילו לפי דעתם. אמנם לא בקשתי מאת שום אדם לעזור לי, חושב אני לעלבון וחלול כבוד להאמת להעזר מהסכמות וסמיכות צדדיות. בטוח אני בחסדי השי"ת[42], אשר עד כה גמלני, וברב רחמיו הביאני אל אדמת קדשו, ויזכני לנהל בקוצר דעתי את צאן ידו, המסתפחים בנחלתו, להתלקט לראשית צמיחת קרן ישועה, כי יהי'[43] עמדי גם לימים יבאו, וכל עם ד' וגדוליו יכירו וידעו את תומת רוחי וצדקת פעלי, ויאשרו את כחי בצדקתם ותורתם.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ש"ת - של תורה
5. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
6. שלו' - שלום
7. ש"ב - שאר בשרי
8. ידי"ע - ידידו עוז
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. אוצ"ת - אוצר תורה
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. וכב"ב - וכל בני ביתו
13. וכא"ל - וכל אשר לו

14. בכט"ס - בכל טוב סלה
15. ידי"נ - ידיד נפשי
16. שי' - שיחיה
17. וע"ד - ועל דבר
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
20. ת"ח - תלמידי חכמים
21. אה"ק - ארץ הקודש
22. ע"פ - על פי
23. ז"ל - זכרונו לברכה
24. הי' - היה
25. ג"כ - גם כן
26. הגה"ק - הגאון הקדוש
27. ריל"ד - רבי יהושע לייב דיסקין
28. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
29. ע"י - על ידי
30. הגרי"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ד (למשל: יעקב + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. ובשו"א - ובשום אופן
32. הגרי"ל - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. מכתי"ק - מכתב ידו הקדושה
34. הג' - הגאון
35. שהי' - שהיה
36. כת"ר - כבוד תורתו
37. שעכ"פ - שעל כל פנים
38. בתומ"צ - בתורה ומצוות
39. ותלי"ת - ותודה לא-ל יתברך
40. כ"ז - כל זה
41. שתהי' - שתהיה
42. השי"ת - השם יתברך
43. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה טבת תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב זלצר

הרב קוק משבח את מאמרו של זלצר, אבל התרופה הכללית היא לחזור ל'נשמת התורה'. גדולי הכישרון עסקו רק בצד המעשי, ועזבו את הצד ההרגשי, העיוני והקדושי, שבו גנוזה הגאולה. כשהכפירה והשמד מתפשטים, ממשיכים לחפש 'סגולות'. 'רדיקלים אנו מוכרחים להיות'. האורתודוקסיה במלחמתה השלילית מסתפקת בדמיונות. אילו חלק מבעלי הכישרון היה עוסק בבירור מושגי האלוקות, הנבואה, הגאולה ותיקון הנשמות, הייתה פורחת גבורה אחרת. אין קפידה בינו לבין הרידב"ז.

עיקרי הדברים

- עזיבת נשמת התורה - שורש הנפילה.
- 'רדיקלים אנו מוכרחים להיות'.
- ביקורת על האורתודוקסיה השלילית.
- קריאה לבירור מושגי האמונה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3]. כ"ה טבת תרע"ג[4]

עתרת שלו'[5] וברכת עולמים, לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון החו"ב[6] סוע"ה[7], איש האשכולות הוגה דעות, וממולא בדעת ויראת ד' טהורה מו"ה[8] יהודה לייב זעלצער שליט"א[9].

אחדשה"ט[10] באהבה טהורה ונאמנה,

מאמרו היקר הגיעני, ובעוצם טרדותי המרובות עברתי עליו, ונהניתי מאד מסגנונו הספרותי, העשוי בטוב טעם, ומדעותיו הצודקות בכללות דבריו. מאמרים וספרים כאלה הם בודאי בדורנו אחת מהרטיות היותר טובות למכתנו האנושה. אמנם לעולם לא נוכל להתעלם מהתרופה הכללית הכוללת את הכל, ושעזיבתה היא שגרמה לנו את נפילתנו, והוא הדבר מה שאני בעניי ובמר נפשי רגיל לקרא, לשנות ולשלש מאות ואלפים פעמים, עזבנו את נשמת התורה וזאת היא הצעקה הגדולה המקפת בעזה דורות רבים, מימי הנביאים, הסופרים והחכמים, גדולי הדורות הראשונים והאחרונים. גדולי הכשרון שבנו, פנו להם בעיקר אל הצד המעשי שבתורה, וגם שם רק במקצועות מיוחדים, עבדוהו והרגילוהו בחינוך, והצד ההרגשי, יותר מזה הצד העיוני, ומה שלמעלה ממנו ובא אחריו ממילא, הקדשי ההופעי, שבו הגאולה והישועה גנוזה, אותו עזבו לגמרי, ולגס-רוח ומשוגע יחשב גם מי שבא ותתבע את העלבון הגדול הזה, מרועי האומה. הקול הגדול של חוקרינו האלוהיים, של חסידינו העליונים, של המקובלים הטהורים באי בסוד ד', קדושי המבט ואדירי הרצון, חוכי ישועה וצופי גאולה, היה לקול קורא במדבר.

ועד כה, אחרי אשר כל כך הוכינו, אחרי אשר הכפירה מגיחה עלינו מעברים, בעביה המנוולים בשחרותם המזוהמה, השמד כקטב ישוד לחטוף ממנו אלפים נפשות בכל שנה, ובקרב המחנה שהתורה והאמונה היא דגלה, שמה ושעוריה צלמות ואין סדרים, אין חפץ ברור ולא אידיאל מחוור ומסודר.

עוד המחשבה חזקה היא ש"בסגולות" ירפאו את שברנו, ב"סגולות" שהנשמה אינה מתמלאה מהן, כל זמן שאין ממלאים אותה במה שהיא ההכרח היותר נמרץ לסיפוק חייה.

בשום אופן לא תקום ולא תהיה עצה, המורדת בקול ד' הקורא מתוך מעמקי נשמותיהם של קדושי עליונים מני אז ועד עתה. לתשובה גדולה אנחנו נקראים, לתשובה מאהבה ולכל מכשיריה, דוקא בעת משבר גדול וסכנה עצומה, צריכים לקחת את המעולה שבתרופות, רדיקלים אנו מוכרחים להיות, בפשרות למחצה לשליש ולרביע מאומה לא נתקן. האמונה אבדה, הולכת ומתדלדלת, מפני שהופרה תורתה, אין דורש ואין מבקש. האורתודוקסיה במלחמתה השלילית כעת משפיקה את עצמה בהבלי שוא ובדמיונות כוזבים, שהחיים והמציאות מחריבים אותם, ומחריבים עמם את נושאיהם. לא זאת היא נחמתנו מה שהצד האפיקוורי שבעמנו, הוא יותר צפוי להרס וכליון. צרת רבים כזאת אינה חצי נחמה, כי-אם צרה כפולה. ההוראה באצבע שנראה על ליקויים של חושבי המחשבה שבאומות, לא יתנו לנו עז וחיים, כשאלה הם רק דברים שליליים. ולמה נלך בדרכים רחוקים, בעוד שהדרך הכבושה והישרה לפנינו היא. כל התורה בפירושיה הרוחניים כולם, צריכה היא להתעלות אצלנו. כל מי שיש אומץ בלבבו, כח בעטו ורוח ד' בנשמתו, קרוא הוא לצאת אל המערכה ולצעוק הבו אור. מחזה אחר, לגמרי אחר, היינו רואים בדורנו, אלמלי נתנדבו חלק רשום מבעלי הכשרון, הממולאים בתורה ובשכל טוב, לעבוד את כרם ד' בתוכו פנימה, לעסוק בטהרתם של מושגי האמונה והעבודה, בבירורן של הדיעות בעניני האלהות, הנבואה, רוח הקודש, הגאולה והצפיה לתשועה, תשועת האומה ותשועת העולם, תיקוני הנשמות של היחידים ושל הרבים, תיקון הרוחות של הדורות העוברים, העתידים, וההוה על גביהם.

גבורה אחרת היתה פורחת ועולה בעדר ד' הנפוץ.

הוד נורא ועליון היה מתפרש ומתגלה על המון רב של חכמי תורה, וזוהר עליון היה משתפך מהם על האומה כולה ועל העולם כולו. הספרות המתדלדלת, ההולכת ומתחשכת, מתנוולת ומתטמאת, במובנה החדש בישראל ובעולם, היתה לה תקומה ופדיון על ידינו, על ידי הגיונותינו הענקיים, ע"י[11] הבעותינו הברורות שהיו ראויות להיות יסודות לחיי עמים רבים, להוציאם ממחשכים לאור, והרשעה והסכלות, האויליות שבאמונות הדופיות, היו הולכים ומתבערים, ואנחנו היינו המתחילים במלאכת-שמים הגדולה של ביעור רוח הטומאה מן הארץ, ושל התחלת הופעת תיקון עולם במלכות אל עולם. ועל זה אנו נתבעים ולזה נוצרנו. ובכל זמן שאנו נדדים, נשחטים ונטבחים, כצבאות וכאילים, על אשר אין אנו מכירים את תפקידנו, באים אנשים קטנים ומצומצמים, ומרפאים אותנו ברפואות קרות מכל המינים ואת סם-החיים העיקרי, אותו מניחים בקרן זוית. אלה מתוך טמטום הלב וקטנות-אמנה, ואלה מתוך גאוה וחסרון-ידיעה, ועוד הפעם חושבים שהגדלת תורה והאדרתה, כשתהיה באותו המובן הצר והיבש, שלא היה בכחו להחזיק את עמדתנו מעת אשר השתערו רוחות קולטוריות, והמון תביעות רוחניות נגדנו, שזו תהיה גם כעת התרופה הכוללת לכל מכאובותינו הרבים.

לא יחשדני כבוד חביבי, ואקוה ששום אדם לא יחשדני, במיעוט אהבה, חלילה, לתורה המעשית, להתמדת לימודה ולהרחבתה בפלפול וסברא, בחריפות ובקיאות.

אבל בעת שהדבר בא עד לידי הפרת תורת אמת, תורה דלעילא, עד לכדי הדעכת נשמת הנשמה, עד כדי החלשת כח המחשבה, ועד כדי הבאת מעמד החיים הרוחניים שלנו, ושל כל העולם כולו התלוי בנו, למצב של פרפור ועילוף נורא, "והעם לא שב עד המכהו ואת ד' צ' לא דרשו", ואם יבא אחד ויאמר שישועתנו מונחת היא בנשמתה של תורה, בהגדלתה והאדרתה העליונה והאמיתית, יבאו כל הטוענים מעברים וימטירו עליך מבול של השגות: מה אתה חפץ, בקבלה, במוסר, בחקירה, בפילוסופיה, בדרשנות, בספרות, בשירה, הלא כל אלה פשטו את הרגל, ולא נתנו לנו את מה שהבטיחו בעת שהתחילה תסיסתם, וטענות כאלה מספיקות כבר להחניק את קול ד' הקורא בנו מקרב מעמקי נשמתנו וממלא העולמים כולם, דרשוני וחיו, - בעת כזאת אנו חייבים להפגין על הגדול שבחסרונות. אין אני מדבר כעת ע"ד[12] הפרוגרמות הפרטיות, איך באים לסדר סדרי לימוד וסדרי מחשבה, סדרי ספרים, סדרי ישיבות ערוכות, שבעצם דאגתן להרחבתה של תורה במובנה הפשוט, תהיינה משמשות לנו למגדלי עז ומבצרים לרוח ד', שמהם יצאו גבורי אל, כימי עולם. כל אלה העצות הפרטיות ילכו ויתיצרו, אחרי שהעיקר יוכר, אחרי שכל השאלה תהיה על דבר האמצעים והסדרים.

צר לי מאד שאי-אפשר לי כעת להרחיב דברים, וק"ו[13] לכתוב איזה מאמר מסודר לכבוד ספרו של כת"ר[14], שהנני רואה אותו בתקוה של חטיבה חשובה בע"ה[15]. אמנם הבעתי קצת מאנחתי לפני לב טהור ובעל דעה נכונה כהדרת כבוד חביבי. ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, לחזק את ידי העמלים עם הציבור לשם שמים, ולאמץ את רוח כל אשר זיק אור ד' בוער בלבבו, לקום יחד באגודה אחת להאיר אור ד' על עמו, ותפקידה של ארץ ישראל, בתור גיא חזיון, יוכל רק בתכונה זאת לצאת מתוך המחשכים הרבים אשר יסבוה.

והנני בזה חותם בעתרת ברכה לכת"ר[16] וכא"ל[17], יחזק ד' כחו ופועל ידו ירצה., כנה"ר[18] ונפש ידי"ע[19] דוש"ת[20] ומכבדו מקרב לונ"ח[21],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ע"ד ידי"ע הגרידב"ז[22] שי'[23], הס' לא ראיתי, אבל בשום אופן אין מקום לשום קפידא בין אוהבי אמת שכמונו תלי"ת[24]. הנ"ל[25].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. החו"ב - החריף ובקי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ע"י - על ידי
12. ע"ד - על דבר
13. וק"ו - וקל וחומר

14. כת"ר - כבוד תורתו
15. בע"ה - בעזרת השם
16. לכת"ר - לכבוד תורתו
17. וכא"ל - וכל אשר לו
18. כנה"ר - כנפשו הרמה
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. לונ"ח - לנחמת ציון
22. הגרידב"ז - הגאון רבי יעקב דוד בן זאב (רידב"ז)
23. שי' - שיחיה
24. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
25. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז, עין זיתון

תשובה לטענות הרידב"ז: הרב קוק לא התיר לישראל מלאכות דאורייתא בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו. הרב קוק מתעב את הרע שברשעים, אבל אוהב את החלק הטוב שבהם, כי 'חלק ה' הוא', ועבודת הקודש בנויה על קירוב רחוקים ולקט ניצוצות. את 'המגילה' של הבריונים לא החריש מאדישות: הרב קוק חלה מצער, אבל מחאה הייתה מוסיפה 'תבן על מדורה'. הרב קוק לא 'עקר שמיטה', אלא דאג שלפחות תיעשה מכירה. ועל העצה לצאת לרבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם. האהבה ביניהם אינה תלויה בדבר.

עיקרי הדברים

- לא התיר מלאכות דאורייתא.
- אהבת החלק הטוב שברשעים.
- שתיקה מפני כבוד התורה.
- לא עקר שמיטה.
- אוויר ארץ ישראל.
- אהבה שאינה תלויה בדבר.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אדר ב' תרע"ג[4],

לכ' [5] הרב הגאון הגדול כו' [6] כו' כו', מוהר"ר[7] יעקב דוד רידב"ז[8], בעין זיתון תובב"א[9].

אחדשה"ט[10],

הנני משיב בקצרה ע"ד[11] כ"ג[12]. זקף על חשבוני זריעתם של בני סאמארין ע"י[13] ישראל, מה שמפורש צוחתי שהזריעה, וכל מלאכות שהן מה"ת[14] אסורות ע"י ישראל, אפילו אחרי המכירה. ובודאי כ"מ[15] שנענשו בשביעית הי'[16] מפני שלא שמעו את ההוראה ע"פ[17] גדרי'. ולו שמעו להנצל מחשש של תורה, ועשו ע"י ישראל רק מידי דרבנן, אז אפילו אם ההוראה היא ח"ו[18] שלא כדין, אז יש עמוד לסמוך דבשוגג בדרבנן אפילו כפרה א"צ[19], וק"ו[20] שאין עליו עונש ח"ו. ולא הי' הדין נותן לכ"ת[21] לבגוד באהבה מושרשת שלנו, הנוסדת מעולם על יסוד קדושה וטהרה תל"י[22], ע"י עובדא זו.

ועל טענתו השני', אודיעו שכמאז כן היום הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא. ומי שזוכה לטעום באמת טעם רזי תורה, יודע הוא כי כל העבודה השלימה רק ע"ז[23] היא בנוי', לקרב רחוקים וללקט ניצוצי הקדושה מכל מקום שנתפזרה ולענין דיעות צריכים ללמוד בעיון את המקורים שלהם, בשקידה כראוי לתורה לשמה. ובעוה"ר[24] העוסקים רק בלבושי התורה הנם טועים בזה מאד, ד' ירחם עליהם ויסלח להם בגודל חסדו. ותל"י[25] לבי מלא אהבה וידידות בשלהבת אש קודש, לכל שלמי אמוני ישראל, וביחוד לת"ח[26] יראי ד' באמת, לכ"ח וחד לפי מדריגתו, ועם כל זה כשאני רואה גם בריקנין שבנו איזה מדה טובה, איזה יושר ואמת,

או גם שיחה נאה ודרך ארץ, אני מקרבו בשביל זה. ואקוה תמיד שעי"ז[27] יחזרו למוטב אם הרבה או מעט, ואפילו אם יגרום כח ההתקרבות, שרעיון כ"ד של תשובה מיראה או מאהבה יתכנס בלבבם על רגע אחד, כדאי כל הטורח שבעולם. ומי שהוא שם לבו על דרכיו, וכבוד שמים וכבודן של ישראל חביב עליו יותר מכבודו, יבין את אמתת דרך הקודש הזאת ויכיר את ערך יקרתה.

ומה שטוען שהם אומרים שאני משלהם ח"ו. הנה הובטח א"א[28] ע"ה[29] "ונברכו בך כל משפחות האדמה". ובכל הנביאים והצדיקים הראשונים, אפילו אוה"ע[30] מתפארים בהם, וכי זהו פגם לכבודם ח"ו. ת"ל[31] אני איני מכוין למצא ח"ו חן בעיניהם ולא בעיני כל בריו, ועיקר מחשבתי תל"י היא בלתי לדי לבדו, ב"ה וב"ש[32].

ומה שמתמה איך יערב לי אוכל, בראותי את ה"מגילה" שכתבו הני בריוני. תמיהני וכי מדמה כ"ג באמת שאוכל ערב לי, ידע שאין הדבר כן, אלא אין שיעור לצערי הגדול שממש נחליתי מזה על עלבון תוה"ק[33] מיד הפריצים. אבל חשבתי דרכי שלצאת במחאה, אין בו מועיל, שזה יהי'[34] כהוספת תבן על מדורה, שבודאי היו מוצאים ע"י סגנון המחאה גופא מקום להוסיף סרה, והייתי מוכרח לאחוז בפלך של שתיקה, דוקא מפני כבוד התורה. ותמיהני על כ"ת[35] שכבוד התורה וחבתה ממלאים את לבו, איך לא השכיל לדון אותי לכ"ז, מה שהיא חובה גם לעומת הדיוט שבישראל.

וביותר גדלה תמיהתי, ע"מ[36] שתמה עלי מדוע לא פרסמתי שאני מתחרט על שעקרתי שמיטה מארצנו הק'[37]. איך מיחס לי דבר שלא עלה על דעתי, איזה עקירה עשיתי, וכי בשביל שראיתי בבקיאות מצב הישוב שהוראה זו שיצאה מכמה ת"ח[38] חשובים שבכל אופן בעלי הוראה הם, - אפילו אם נפקפק בגאונותם כשיטת כ"ת. ואני בעניי איני מבין כלל על גאונות, - היא הוראה מוכרחת גם בשביעית שעברה, ולא להתיר הוצרכתי, אלא להיפך לראות שעכ"פ[39] תעשה מכירה, כדי שלא יהי' המכשול יותר גדול בלא שום צד היתר, אומר כ"ת עלי שעקרתי שמיטה מאה"ק[40], שרא לי' מרי'. וביחוד תמיהני על עצתו לצאת לחו"ל[41] לקבל רבנות, שממש אם יתנו לי מלא חללא דעלמא בשביל רגע אחד של נשימת אוירה הק' של א"י[42], ולעומת זה אם כל כסף וזהב שבעולם יתנו לי בשביל נשימה אחת של אויר הטמא של ארץ העמים, בוז אבוז להם, זולת אם יזדמן איזה צורך גדול בשביל קדושה כללית, שאז הבטיחונו קדושי עליון שכשיוצאים לחו"ל ע"מ לחזור באופן המצווה ע"פ התורה הולך אויר א"י עם הדבק באהבת ידידות קדושתה, ובדרך רוחני גם המקום שעומד עליו יש בו קצת בחי' קדושת א"י, אבל לעזוב את מקום בית חיינו, ולצאת לחו"ל, שדומה כעובד ע"ז, תמה אקרא על עצה כזאת שתצא מפי גברא רבה דכותי' נ"י[43].

ואת ה"שבת הארץ" לא פיזרתי כלל. בתחילה חשבתי להדפיס רק את ההלכות שסדרתים לעצמי כדי להורות הוראה לשומרי שביעית הבאים לשאול על פרטי דברים, ואח"כ[44] כאשר ראיתי שהרשעים חפצים שלא ימצא שום מתיר בדרך הפקעה שבעולם, כדי שיוכלו לצאת בפומבי ולהגיד בריש גלי שצריך הישוב לפרוק לגמרי את עול המצות ח"ו, שהרי בין כך וכך הכל אסור, ואז היתה הפרצה נוראה לא רק בענין שביעית, אלא בכל עניני מצות התלויות בארץ ובכל עניני היהדות, שכך הוא הדרך כשאדם חושב עצמו לרשע הוא מתפרץ יותר ויותר, כמש"כ[45] הספרים בפי' א"ת[46] רשע בפ"ע", ובטעם התשובה, על

פסוק כי עמך הסליחה למען תורא - הייתי מוכרח לכתוב בזהירות גדולה דברים של מליצת זכות על הסומכים על ההיתר", שכבר יצא ונתפרסם, מבלעדי, ע"י הגרי"א[47] והרב הספרדי אלישר זי"ל[48], ועוד כמה מפורסמים.

ובאמת אע"פ[49] שטעם יחידי אין על היתר זה בבירור, אבל מכל הסניפים יחד, יוצא ענין ברור שאין כח עכ"פ[50] למחות בחזקת יד, במקום הפסד של מליונים, ויסוד הישוב ע"פ הטבע והמצב.

והנה מה שכתב בהקדמת ספרו לא ראיתי כי לא נתכבדתי ממנו בו, ובהזדמנות לא נזדמן לי. אבל אם כ"ת סובל מתרעומות של חכמים כאלה על שלמד זכות עלי, הנני מרוצה לסבול תרעומות על שאני מלמד זכות על מאות ואלפים מישראל, שנהגו בהיתר ע"פ הוראה זו בשמיטות שעברו עד כה. ומש"כ[51] שכתבתי בהסכמה לס' נחמת קא"י[52] להתיר בקביעות, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ותמיד בכל יום הנני מצפה לתשועת ד' על עמו, שירחיב את גבולם, באופן שיוכלו לקיים את קדושת השביעית כמאמרה כדורות הראשונים, בלא שום הפקעה והערמה כלל. ואם נבוא לחוש על כל מי שרוצה לתן כונה זרה בדברינו, כדי להתלונן, אין לדבר קץ. ומי בכל גדולי ישראל שנמלטו מתלונות ודיבות עם.

וע"ד[53] היתר ההוצאה ישר כחו דמר הדר"ג[54], שמחפש תקנה למסחר ישוב אה"ק[55] שחיי נפשות רבות תלוים בו. אנכי צירפתי עם ההיתר שיהי'[56] בדרך הבלעה, עם שכר הפעולה, והמכשירין והכלים, ומפורש יהי' חתום באגרות-המסחר שאין מקבלים על גוף הפירות והיין שום מחיר. ונימוקיו של כ"ת איני יודע כעת.

אבל אם לא ימצא איזה היתר על הזמירה הנהוגה, שבאמת אינה זמירה כלל, כ"א[57] קיצוץ קנים, אז יחרבו הכרמים כולם, לפי טבע של המורכבים דהאידנא ואם כונת כ"ג היא על הזמירה הערבית שקוצצים קצוות הענפים, וזהו רק להוסיף פירות והיא בודאי אסורה מה"ת, אבל רובם אין נוהגים בה. והזמירה הנהוגה מחדש, שלא היתה נוהגת כלל בימי חז"ל[58] וק"ו בשעת מ"ת[59], אינה ודאי ממלאכות של תורה, ואולי גם אי' דרבנן אין בה כשיתכוין לעצים, ואכ"מ[60]. ואם נוכל להשתוות בענין זה, מה טוב ומה נעים לעשות טוב עם ישראל, להרחיב את מסחר היין, ורבים יודוהו ומד' תהי'[61] משכורתו שלמה.

ומש"כ כתר"ג ע"ד יראת העונש בזה ר"ל, כבר אמרתי למר, שמי שצריך לעשות דבר הנוגע לכלל ישראל, מחוייב הוא שלא להשגיח כלל על עניניו הפרטים, לא מעניני עוה"ז[62], וגם לא מעניני עוה"ב[63], כ"א לעשות מעשיו לש"ש, איך שמתברר לו ע"פ התורה ויראת ד' האמיתית. ונאמר בתדב"א[64] שלירא שמים בכל כחו אומרים לו לפעמים אל תירא, וד' לא ימנע טוב מהולכים בתמים.

ומש"כ כ"ג שאגלה את דעתי שהוריתי רק הוראת שעה, באמת גם הוראת שעה לא הוריתי, רק סדרתי את הענין הנהוג שלא יהי' הפקר גמור, וכתבתי מפורש שהדבר תלוי בכח ב"ד[65] יפה בכל שמיטה. ויה"ר[66] שיבא משיח צדקנו ב"ב[67], ונזכה לשמח לפני השי"ת[68] בחבת ידידות קיום כל מצותיו, ובפרט מצות קדושת הארץ, בכל לב ובכל נפש, בחסד ד' על יראיו.

ובסוף דבריו העיר כ"ג ע"ד חידוש אהבתינו, הנני אומר שמצדי לא סרה האהבה מאז התקשרנו בעבותות הידידות, ונאמנים עלינו דברי חז"ל הקדושים שאהבה שאינה תלוי' בדבר אינה בטילה

לעולם'.

אשרי חלקו דמר הדר"ג, שזכה להיות חפשי מעול הציבור, ויוכל להתבודד ולעסוק בשלימות האמיתית, ואני עני הנני מיוגע ומוטרד כל היום ממשא עבודת עם ד' אלה, שכל שעשועי הוא רק מה שאני מזכיר את עצמי, כי על אדמת הקודש, ועל הארץ שקרא הוא יתברך חבל ונחלה וכל לשונות של חבה, עומדות הן רגלי, ובו בטח לבי שיעזרני ע"ד כבוד שמו שלא תצא ח"ו תקלה מת"י, ולא יאמר פי דבר שלא כרצונו, ויאר פניו על עמו, ויסלח לכל חטאתיהם ופשעיהם לא יזכרו עוד, ובלב כולם כאחד, גם לרבות הרשעים הגמורים, יתן לשוב בתשובה שלימה לפניו, ולכולם ישים ברכה ואחרית שלו'[69] ואלו ואלו עתידין ליתן ריח". ואנא מזרעא דאהרן קא אתינא, שחסד היא פעולתו, והשלו'[70] מדתו, והאמת סגולתו, וכל ישעו וחפצו היא צפיית ישועת גוי קדוש, ורוממות קרנו, על הר קדשו.

והנני חותם בברכה, ובברית אהבה, כמאז, וכמים הפנים א"פ[71], ידידו

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. כו' - וכולי (וכן הלאה)
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ע"ד - על דבר
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. ע"י - על ידי
14. מה"ת - מן התורה
15. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
16. הי' - היה
17. ע"פ - על פי
18. ח"ו - חס ושלום
19. א"צ - אין צריך
20. וק"ו - וקל וחומר
21. לכ"ת - לכבוד תורתו
22. תל"י - תודה לא-ל יתברך
23. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "כעובד ע"ז": עבודה זרה)
24. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים
25. ותל"י - ותודה לא-ל יתברך
26. לת"ח - לתלמידי חכמים
27. שעי"ז - שעל ידי זה
28. א"א - אי אפשר
29. ע"ה - עליו השלום
30. אוה"ע - אומות העולם

31. ת"ל - תודה לא-ל
32. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל
33. תוה"ק - תורתנו הקדושה
34. יהי' - יהיה
35. כ"ת - כבוד תורתו
36. ע"מ - על מה
37. הק' - הקטן
38. ת"ח - תלמידי חכמים
39. שעכ"פ - שעל כל פנים
40. מאה"ק - מארץ הקודש
41. לחו"ל - לחוץ לארץ
42. א"י - ארץ ישראל
43. נ"י - נרו יאיר
44. ואח"כ - ואחר כך
45. כמש"כ - כמו שכתב
46. א"ת - אל תקרי / אל תעשה - לפי ההקשר
47. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
48. ז"ל - זכרונו לברכה
49. אע"פ - אף על פי
50. עכ"פ - על כל פנים
51. ומש"כ - ומה שכתב
52. קא"י - קרקע ארץ ישראל
53. וע"ד - ועל דבר
54. הדר"ג - הדרת גאונו
55. אה"ק - ארץ הקודש
56. שיהי' - שיהיה
57. כ"א - כי אם
58. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
59. מ"ת - מתן תורה
60. ואכ"מ - ואין כאן מקום (להאריך)
61. תהי' - תהיה
62. עוה"ז - עולם הזה
63. עוה"ב - עולם הבא
64. בתדב"א - בתנא דבי אליהו
65. ב"ד - בית דין
66. ויה"ר - ויהי רצון
67. ב"ב - בני ביתו
68. השי"ת - השם יתברך
69. שלו' - שלום
70. והשלו' - והשלום
71. א"פ - אל פנים (כמים הפנים לפנים)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

עיקרי הדברים

- הוראת שעה, לא עקירה.
- קירוב מביא עולים יראים.
- החומרה מרחיקה את השביעית.
- 'מקל נועם'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"ר[5] יעקב דוד רידב"ז[6] שליט"א[7].

מכתב הדר"ג[8] הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא ב"ה, ע"כ[9] הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן. ואבא על סדר מכתבו.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו[10] לעקור שביעית מא"י[11]. וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראה זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגועו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחיה, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו. אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד[12] יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין הרים גדולים. ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ[13] בין בכתב ובין בדפוס, ואיך יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה. ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק[14] ובכללה קדושת השמיטה ג"כ[15]. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ[16] הוראה ההפקעה במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו, ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא להתנחל בא"י[17].

כי יחשבו בעצמם ממנ"פ[18], אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי בודאי זכינו בחלק טוב, שהננו יושבים באה"ק[19] ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצוה שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נהיה מוכרחים לסמוך על היתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והננו ככל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התירים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.

וע"י[20] רבוי ההתנחלות של שלמי אמונים במושבות, יגדל כח הקדושה, ופורקי העול יהיו מוכרחים להתבטל, וסוף כל סוף יבא הדבר בעה"י[21] בקרוב שישתנה המצב לטובה ולא יצטרכו כלל להוראת שעה זו. אבל ע"י[22] ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ד' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבא לא"י[23], כאשר כתבו לי מחו"ל[24] זה כמה. כי בעוה"ר[25] הנס הגלוי של "וצויתי ברכתי" אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ[26] דרך הטבע אי-אפשר לישוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות לכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג[27] בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על אה"ק, ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראה שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעית כמצותה, בכל כחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה באה"ק בעה"י.

ומה שתמה הדר"ג על מה שכתבתי שנענשו הקולוניסטים, על אשר עברו על סדרי ההוראה, שעשו מלאכות של תורה בידיהם, הנני בטוח בעה"י שכן הוא אמתת הענין. ואל יבהלוני דברי כת"ר[28], שאומר וכי קראים אנחנו ח"ו, לומר שאנו חוששים רק לדברי תורה ולא לדברי סופרים. הלא כ"ג בעצמו מסיים את הידוע לכל, שעם כל החומר והחבה היתירה של ד"ס[29] על ד"ת[30] מ"מ[31] כך היא המדה, שספק דבריהם הוא להקל, ובכלל זה הוא מה שמותר לסמוך בדבריהם בשעה"ד[32] על קטן כנגד גדול ועל יחיד במקום רבים, כמבואר בד' הפוסקים, וזה הטעם כבר מספיק הוא בעדי והיה מספיק בעדם. בעדי הוא מספיק כאשר אמרתי כבר, כי אפילו ככל גוף השמיטה בזה"ז[33] לא יוכל שום אדם לכחש שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, וכיון שעכ"פ[34] דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזה"ז, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר, כמו שכתב תה"ד[35] לענין שמיטת כספים, והענין והטעם אחד. אלא שמפני חומר הענין ביסוד קדושת הארץ אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מה"ת[36] גם בזה"ז, ומשו"ה[37] כאשר עכ"פ[38] אחרי ההפקעה, נעשה האיסור יותר קל מעט, נוכל בשופי לומר שהסומך בשעת הדחק, על היחיד במקום רבים לא הפסיד.

וכשלא ארצה להכנס בעובי הקורה, לחקור במקורות הענינים, ואומר שאותם הגדולים שבדורנו שחלקו אם יש לסמוך על היתר זה או לא, אף אם נאמר שהרבים מהם והיותר גדולים שבהם נטו לחומרא, והיחידים וקטנים מהם, שסוף כל סוף ת"ח[39] ובעלי הוראה הם, שנטו לקולא בתורת הוראת שעה של

שעת הדחק, מותר אני לסמוך על היחידים במקום רבים, ועל הקטנים במקום הגדולים. וה"ה[40] במה שנוגע להקולוניסטים, הנה אף אני הקטן הנני קטן ויחיד, נגד גדולים ורבים שקמו לנגדי בענין זה.

בדאורייתא לא היה להם לסמוך עלי, אבל בדרבנן אם היו עושים כהוראתי וסמכו עלי הרי היו עושים כתורה, ולא חשיד קב"ה[41] דעביד דינא בלא דינאי. והקב"ה[42] היה מקיים גם דין זה, שהוא מכלל תורה שבע"פ[43] ודברי סופרים שהם ערבים מד"ת[44], והיה ג"כ מסכים במידי דרבנן על הוראת קטן במקום גדול ויחיד במקום רבים. אבל כיון שלא עשו כהוראה, והתירו את הרצועה לגמרי, ע"כ נענשו. וב"ה[45] במושבות הסמוכות, שרובם לא פרצו את הגדר, והתנהגו ע"פ ההוראה, הצליחו ועשו פרי, ולא התרחקו ח"ו במחשבתם מקדושת אה"ק, והם מצפים שיאר ד' פניו אליהם. ויזכו לשמור את המצוה כמאמרה בלא הפקעה בע"ה[46].

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי-נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת-שמים. איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענותו הרבתני בימי-נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל[47], איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת[48] להסתופף בקדושת אה"ק, יגרע כחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף-זכות, שדרכי ומעשי הנם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי-אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תוה"ק[49], ולחבתם של ישראל ושל ארה"ק[50]. והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה[51] את רוחי ויכונן את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו. ובע"ה[52] בטחתי, שלא יפסיד הדר"ג מאומה, אם יקיים בי גם כעת "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים"", וימצא בחסדי השי"ת גם עתה לא פחות מאז ללמוד איזה דברים מסגנוני והנהגתי, ולפניו ב"ה גלוי בור-לבבי ויחול-נפשי לשמו הגדול ועבודתו ית'[53].

ומש"כ[54] מר לתמוה עלי במה שאני מקרב את הכל, גם את פושעי-ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה ג"כ בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרם ולשברם, - ישים נא כ"ג לבו לדברי, ואבאר לו לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דא"ה[55].

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", "והייתם לי סגולה מכל העמים"; והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע-הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי-אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", "ויעמידם לעד לעולם". והב' הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"א[56] לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד-תורה.

והשי"ת[57], הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח-הבחירה מתגבר וכח-הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח-הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית - אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות-אבות, הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא מתגבר ביותר כח-הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

אמנם לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה ג"כ. אבל זה אי-אפשר כ"א במי שבא למדה זו להיות ח"ו שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם[58] בהי' תפלה שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאד לתקן, ע"כ הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים", והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מדה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח", כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ[59] שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ[60] הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים בא"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם. ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם, והשי"ת נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה ושל התרחקות, כדי שלא יבולע לו.

אבל מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון כל העולמים חיי החיים ב"ה, ולא ח"ו ביראה תתאה לבדה מצד עונשי עוה"ז[61] או עונשי עוה"ב[62], - שהיא יראה חיצונית, שאסור לת"ח[63] העוסקים ברזי-תורה בהבנה פנימית להרבות בה, רק לקחת ממנה מעט, כדי ליסר את הגוף ונטיותיו הגסות, במדות רעות ותכונות מגונות ח"ו, אבל העיקר צריך להיות הלב מלא אהבה קדושה, ויראה עליונה, מסוד קדושים, כיראת מלאכי-מעלה גבורי-כח עושי דברו - ת"ח כאלה הנם מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות-מחשבתם את הקליפה הבחירית, והם חייבים ומוזהרים ע"ז[64] לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו. ופעולת חכמים לוקחי נפשות כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, ע"י מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרו מן העולם בלא תשובה, ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ[65] גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כח הגרעין הזה על טבע-נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, שישוב בתשובה, ויתקן ג"כ את נפש אביו, כדין "ברא מזכא אבא".

והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כי"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד הע"ה:

"הלא משנאיך ד' אשנא", ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל[66] סימנין על-זה. והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבא-דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר". והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור", והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני-טומאה, א"כ[67] הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכיו"ב[68], שיש בהם סימן-טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ[69] יש בו בפנימיותו ענין-קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד. וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא-דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ[70] שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד. אמר ע"ז רב יוסף: "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה", ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות, ותלה גדולתו בגדולת ההוא יומא דקא גרים", ואמר על אמו: "איקום מקמי שכינתא דאתיא", ואמר על עצמו: "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", אע"פ שמצד החיצוניות נראה הדבר לגאוה חלילה, אבל בעל סגולה נפשית שכמותו ע"ה[71] אמר זה בכל מילוי הקדושה והענוה האמיתית, מעין ענותנותו של אדון הנביאים ע"ה, ותלמידיו הם הולכים בדרכיו.

ומפני-כך היתה מדתו של משרע"ה לקרב רחוקים, עד שקרב אפילו את הע"ר[72], ואע"פ[73] שזה גרם אריכות-הגלות, מ"מ סוף-כל-סוף יתעלו גם הם, כי בודאי יתקיים ביה "יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא", והשי"ת "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים". ואמרו בזוהר, שחסדיו של משה היו גדולים משל אברהם, ובאברהם אבינו, אע"פ שמדת-חסדו היתה גדולה מאד, ולא היה כנח שלא בקש רחמים על רשעים בני-דורו, מ"מ לא בקש רק בתנאי:

"אולי ימצאון שם עשרה", אבל משרע"ה בקש בלא שום תנאים: "אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא, מספרך אשר כתבת", שהיא מסירת-נפש אפילו מעולם-הבא, כי הספר של הקב"ה. הוא עוה"ב עצמו.

ומה שמשיג עלי, שכתבתי שאיני נפחת חלילה ממה שיש מהפושעים שמשבחים אותי, כי נאמר ג"כ באברהם אבינו ע"ה: "ונברכו בו כל גויי הארץ", ואמר (מר) שאוה"ע[74] לא חשבו ח"ו לא"א[75] שהוא כמותם, - יאמין לי כ"ג: גם רובם של החיצונים שמחבבים אותי יודעים ומכירים, שח"ו[76] איני מהם ומהמיהם ושכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבותי ודרכי ממחשבותיהם ודרכיהם, וכן הם אומרים בפה מלא, אלא שבעל-כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה[77] שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי רמיה, ושאני מלא ב"ה בכל קרבי באהבת ישראל. ב"ה אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כי"א ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, "ואל זה יביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברו". וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת המלך החכם. ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי-הדור שי'[78] היו מחזקים את ידי, נלוים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב

שלו'[79] וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י[80], ורבים רבים מאד היום שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה.

ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהי'[81] וסוף כל סוף ישובו לי יראיו וידעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ.

ומה שמתמה כ"ג על התנצלותי, שלא יצאתי נגד המגילה המכוערה, כדי שלא להוסיף תבן על המדורה, - מה היה להם לעשות ולא עשו. אל יאמר אדוני כן. אין שיעור כמה רעות יכולה מחלוקת ח"ו לגרום כשהיא מתפשטת, ואם הייתי יוצא בדברים היו עושים מזה רעש גדול, והיו הדברים מגיעים לידי שנאות גדולות, ושליחות יד איש באחיו, ולידי מלשינות ח"ו, והיה הדבר יכול לבא ג"כ לידי אויבינו פלילים. וכעת נשתקע הענין לכה"פ[82] במחנה ישראל, וכבוד אותם ת"ח שנתכוונו לש"ש בענין זה במקומם מונח, ולא חסר כלום ע"י כל הבלי התעלולים, ובא"י[83] בפנים לא נתהוה מזה מחלוקת הורסת, מה שהייתי ירא מזה מאד. וב"ה אשר יעצני לשא את צערי הגדול על עלבון ת"ח החביבים עלי כגופאי בחובי, רק מפני גודל מעלת השלו'[84] בכל מקום וביותר בא"י, ויותר מן הכל לפי מצבנו בחידוש, שאנו צריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעזור איש את אחיו, לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אותן הנשמות שצור מצוה חסדו הגדול שתבנינה ב"ה, ועוד ידו נטויה ב"ה לטובה, לבנות ולא להרס, לנטע ולא לעקר, ואנו חייבים להבין את רמיזת הנהגתו העליונה וללכת בדרכיו, בדרכי נועם ונתיבות שלו'.

ומה שתמה על מה שכתבתי שלא התרתי יותר מרבנים מפורסמים גדולים וטובים זולתי, ואמר שהם התירו הוראת שעה, ולא שיתמשך יותר יותר. בודאי הם התירו הוראת שעה מפני ההכרח שהיה בזמנם, ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול, מבשמיטות הקודמות, מגודל העניות ורבוי הפועלים, ביחוד התימנים, שהיו צפויים ממש לגוע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה לכ"ג, כי בשמיטה הראשונה שעלתה ביד המחמירים לאסור על עקרון את ההפקעה, ראיתי שכתבו אח"כ[85] במכתב של בקשת תמיכה, שהיו ממש מקרים של מתת נפשות ברעב ח"ו שם. ויאמר נא כ"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערך של נפש אחת מישראל, ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אצלי, שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ ההפקעה, שהחיה את האכרים ואת הפועלים, והעמיד את ההקפות של הבנקים על מכונם שהיו עומדים להיות נעולים ע"י השביתה, כי לא היו מאמינים לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרוטה אחת, והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות וטהורות מאחב"י[86]. ואין לשער גודל המהומה, העלבון חילול ד' וחילול כבוד התורה והאמונה בכלל, שהיה ח"ו אז, והיה עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא.

רק עצת ד' היתה זאת, שנתן כח לאין-אונים, לעמוד לשום נפשי בכפי נגד מחנה אלהים, כדי להציל את אה"ק משממון רוחני וגשמי, ואת שם השי"ת ותוה"ק[87] מחילול נורא, ובכל לב אודה לד' על אורו

ואמתו אשר שלח אלי בחסדו הגדול.

ומש"כ על דברי, שאנכי עשיתי שט"מ[88] שלא יהיה המכשול גדול יותר, מה שמובן הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי, והיה החורבן גדול מזה ומזה, וכ"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א', שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אעשה ההיתר ולא אתן חרב בידי האדמיניסטראציאן, ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה, והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר, חדא "לא דובים ולא יער". אפילו מכתב אחד* לא קבלתי משום אדם, בבקשה למשוך ידי מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המושבות לדרוש ממני זה, ואדרבא להיפך קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגועו, ושלא יצטרכו לצאת ולנוד לחו"ל[89], ושאתחזק בעשיית סדר ההיתר כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מתירי ההפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראציאן, התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנהג בדרכי המחמירים, לעבור ח"ו על דעתו, וב"ה כן קיימו במושבות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שומרי שביעית כמאמרך

*רק מכתב אחד הזכירני בני שי', שהיה כפסקוויל בלא חתימה, וע"ז[90] אין דרך לשים לב.

הנ"ל

ולא מיחו בידם כלל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול, שהם מוחים ומכריחים לעבוד, כמכתב כת"ר והדעפעשים שלו, ושלחתי אחרי האדמיניסטראטור, והוכחתיו על פניו איך יניח להפקידים שתחת דגלו לעבור על התנאי שעשינו בכ"כ תוקף, בעת אשר נתתי את ידי להוראת ההיתר. אז השיב לי שיגיד לי האמת, הוא היה רוצה לעמוד בהבטחתו, כמו שביארתי לו כיון שישנם אוסרים ומתירים, יוכל כ"א לעשות כנטיית לבו, אם אחד שומע לי וסומך עלי, יש לו איזה סמך, אבל אם אחר סומך על הגאון רידב"ז האוסר, ועוד כמה גדולים עמו, ודאי יש לו על מה שיסמוך, ואיזה יושר יש להכריח ולכף, אבל כ"ז[91] היה ע"פ מה שחשב, שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיות שיסמכו על ההיתר כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה, אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידב"ז מפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר, בזה האופן לא הבטיח שיעמוד הוא מנגד. ואנכי בכ"ז[92] לא הנחתי ידי ממנו, וביארתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מיקל, אין לי כל יפוי-כח להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי, מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יותר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה, ואני משתוקק לזה בכל לבבי ובכל נפשי, מה שא"כ[93] המחמירים לפי דעתם הם מחוייבים למחות בנוהגים להקל בכל כחם, וכל מה שאדם עושה לשם שמים, אין ראוי להנהגה אנושית לעמוד נגדו.

וב"ה הועילו אז דברי, והבטיח לי שישלח פקודה לחדול מכפיה. אם קיים דברי או לא אינני יודע, אבל כ"ג יוכל לראות מזה, שהאמת היא ההיפוך ממה שחשב שאנכי נתתי חרב ביד האדמיניסטראציאן, אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה, ואלמלא נזקקתי להיתר היו אומרים שאינם צריכים לשום היתר, כאשר מרגלא בפומייהו תמיד שרבי י"א ז"ל[94] היה גדול יותר מכל הרבנים שבדור, ומי יעמוד נגד היתירו, והיו עושים איזו מכירה ע"י מאן-דהו, ואז היו מכריחים בלא שום בושה את הכל

לעבוד באיסור גמור ובביזוי, מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפויי-הטובה, ד' יסלח להם, שום זכות לשנא אותי תחת אהבתי.

ומה שכותב מר: ב, הלא הוא מכשול יותר גדול עפ"ד[95] הרמב"ן[96] בחילוק שבין סדום לפלגש בגבעה, שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה ידבר אדוני כדברים האלה, וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר[97], ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה נוראה כעובדא דפב"ג[98] ודסדום, לפלוגתא של הוראה, במידי דרבנן, שנמצאים סוברים שאפילו מדרבנן אינו נוהג, ושיש בו ספיקות כ"כ רבים, בין מצד השנים, בין מצד דעת בעל הלכות א"י המיוחס להטור, שסובר שכשנותנים ארנונא דינו כקרקע של גוי, שאין שביעית נוהגת בו כלל, ובין שהיה זה הגדול רבינו הטור, בין שהיה אחר, דבריו מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"ז לגמרי כ"א להפקיע לצורך הוראת שעה, ופיקוח נפשות, והמלטת הישוב מחורבן בגשמיות ורוחניות, וגם ע"ז לא על דברים של תורה כ"א על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נפרץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת ההיתר, ראוי לאמר שההיתר הוא תיקון שעכ"פ יעשה בדרך של איזה צד היתר, אומר ע"ז כת"ר דמיון מפב"ג[99]. לישרי לי מר, אם אומר שאין הדברים ראויין למי שאמרם.

ומה שטוען מדוע פזרתי את קונטריסי "שבת הארץ" באותו הזמן שישראל רצו לתמוך בכסף את השובתים. אשיב לו, שבכלל לא נתערבתי כלל בענין הקונטרס בהפצתו, ואינני יכול להיות אחראי אם איזה איש שלח אותו לחו"ל. וכמדומה שמה שנתפזר היה רק ע"י אותם שעמדו כנגד, והם שלחו אותו לגדולי חו"ל[100] לקבול עלי. וחוץ מזה, האם בשנת השביעית עצמה הזמן הוא לאסוף כסף בשביל השובתים, וכי הם יכולים לתלות את חייהם באשראי דספק אתי. תמיד אמרתי שאנו חייבים לנהוג בזה "מחד בשבא לשבא", ובכל שנות השמיטה צריכים לקבץ כסף מכל יראי ד' וחושבי שמו בעד השובתים, ואז כשרואים בפרס השמיטה שיש סכום כסף הגון מבטיחים ומקיימים עזר הגון לפי הכח, ועפ"ז[101] יכולים באמת לבצר את מעמד השמיטה בעז"ה[102]. ולא עוד שהקונטרס לא יוכל להזיק לכל מי שנדבה רוחו לעזור לשובתים, הלא אנכי שניתי ושלשתי שכל המתחזק בעז ד' ועושה מצוה כמאמרה ה"ז[103] משובח, והייתי תמיד מוכן לעזור בכל כחי לשובתים, כאשר יעידו ע"ז אלה ששבתו בסביבותינו, כמה קרבתים וכמה טרחתי עבורם, וכמה חזקתי את ידם ורוחם בעת אשר באו להתישב עמי, אם ישבתו, כיון שראיתי שאין מצבם כ"כ מסוכן ובדוחק יוכלו להתפרנס.

ואלה היחידים הם אצלי התכלית של כל הישוב, וכך היא מדתו של הקב"ה שהוא מסתפק במועט בזמן המעבר, עדי אשר יבקע כשחר אור לישרים וכולם ילכו באור ד' ותורתו לשמור ולעשות כתורה וכמצוה בלא שום בקשת קולא, כ"א באהבה וביראה טהורה, בשמחה ולב טוב. ואפילו אם היה חלילה איזה משגה ממני בעצם עריכות הקונטרס, מה שאקוה בע"ה שלא כך הוא, אבל גם לפי דעת כ"ג, הלא צריך לשום על לב שכונתי היתה ב"ה לשם שמים, כדי שלא להשוות רשיעי אותם המוכרחים לסמוך על ההיתר, למען לא יהרסו לפול בלבבם מדחי אל דחי, כ"א יתחזקו בעז ד' ויקוו לתשועתו, שיבאו ימים טובים מאלה, ולא נצטרך להפקעות, ונשמח כולנו לקיים את השמיטה בקדושה וטהרה לכל פרטיה.

ומה שכתב כת"ר נגד מה שכתבתי שלא כיוונתי שאחזור ואתיר, הנה ממכתבי מוכח שאחזור ואתיר, איני מבין איפא מצא דעה זו במכתבי. הלא אני כותב ומפרש כמו שפירשו כל אלה שנזקקו להיתר זה שהוא רק הוראת שעה, ואיך שייך ללמוד בהוראת שעה, מפעם אחת על פעם אחרת, הלא הכל תלוי כפי ההכרח ומצב הדברים. ודי יתן הטוב, ויזכנו לראות את מצב אה"ק באופן שנוכל להסכים שיש אפשרות בלא היתרים והפקעות, ונקוה לביאת גוא"צ[104] בב"א[105].

ומה שמאריך כ"כ כת"ה, לומר העיקר שבעיקר עיקרים, שנזדעזע העולם כולו, וכפי הנראה גם רעש גדול בעולמות העליונים שהמציא הוראה עקומה, שהזמירה הנהוגה עתה אין זו הזמירה האמורה בתורה, עכ"ד[106]. אומר לאדוני, פרט זה אי-אפשר שיסבב הזדעזעות בעולם, ולא רעש בעולמות העליונים, מפני שלא סמכתי עליו למעשה, וכתבתי שיש להשתדל שתהיה הזמירה הנהוגה, גם היא ככל המלאכות של תורה, נעשית ע"י נכרים. ולומר שהדבר יוצא מכלל ספק, ולהחליט ודאי שזמירה דידן היא אב מלאכה של תורה, והיא הזמירה הכתובה, בודאי אין מקום, כיון שראינו שכ"כ[107] דקדקה תורה בשביעית להגדיר את האבות, כדי שנדע שתולדות לא אסר רחמנא, עד שבצירה של פירות וקצירה של תבואות, שהן בודאי מלאכות דומות זו לזו, הוצרכה לפרט, רואים אנו שאין לנו רשות כלל לדמות ענין לענין, לומר שגם זה הוא מה"ת, אלא כיון שיש שינוי בתואר המלאכה או בתכליתה, וק"ו[108] כשהשינוי הוא בשני האופנים בין בתואר ובין בתכלית, בודאי יש מקום לומר ששוב הויא תולדה ואינה אסורה מה"ת. וכיון שהרמב"ן[109] במלחמות בסוכה מעיד לנו, שעל שם כך נקראת הזמירה בשם זמירה על שם זמורה, וזמורה הוא ענף שכסחו ראשו, דוקא, ולא שכרתו כולו, שזה אינו נקרא בשם זמורה, א"כ הרי לנו עדות שהשם זימור אינו חל [על] כריתה של ענף כולו, ואיך יהיה זה בכלל מלאכת התורה של "כרמך לא תזמור".

וק"ו כי בשעת מ"ת[110] לא היה כלל מנהג כריתה זו, הרי אנו רואים שבכל הכרמים שאינם מורכבים על ההרכבה החדשה, שנתחדשה בשנים האחרונות, אין נוהגים כ"א את הזמירה כמאמרה, דהיינו כריתות הראש.

ובאמת יש לומר שזאת היא כונת "המזנב בגפנים", אע"פ שלא פירשו כן המפרשים. והתכלית של הזמירה העתיקה, ושל הכריתה החדשה, היא ג"כ תכלית אחרת. הכריתה העתיקה אינה דואגת כלל על קיום הגפן כ"א על הוספת הפרי, וזה ראוי להיות אסור בשביעית, אבל הכריתה שלנו, עיקר כונתה היא קיום הגפן, והפירות אין ברור כלל שמתרבים על ידה, ואם גם מועיל הוא להפרי, הוא בתור טפל, ע"כ היא משונה בתכלית המלאכה מהזמירה של תורה. ולא עוד אלא שעיקר הזמירה באה כדי שלא יפסיד הגפן התחתון האמריקני, שבטבעו חי הוא הרבה, אלא שהגפן העליון, שהוא לא ממזגו ממש, הוא שואב ממנו הרבה ומחריבו, וע"כ הוצרכו לתקנת הכריתה, וי"ל[111] ג"כ שהוא בכלל לאוקמי אילנא. ותמיהני שהדר"ג[112] שנה את טעמו, כי בהיותו אצלנו, אז בעת ויכוחנו הראשון, הצעתי לפניו סברא זו וקילס אותה, ואמר שצריך לעיין בה. עכ"פ איננה כ"כ עקומה עד שיזדעזע העולם על ידה. וב"ה אשר נתן לי שכל ישר, ואינני עלול כלל לומר סברות עקומות, בעזרתו יתי'. וכמדומני, שכ"ג כשיתישב בדעתו גם הוא יודה ע"ז.

ולא אבין כלל דברי כת"ר, שכתב שזמירה הנהוגה היא חמורה יותר מהזמירה של הערבים. איך אפשר להיות יותר חמור ממה שהוא אסור מה"ת. הלא הזמירה של הערבים, שהיא כריתת וכיסוח קצה הענף, מפרש הרמב"ן בפירוש שהיא הזמירה של תורה, והזמירה שלנו צריכים אנו מסברא לדמות אותה אליה, ואיך יאמר בהחלט וודאות שהיא יותר חמורה מהזמירה הערבית שהיתה נהוגה בימי מ"ת, ועליה בודאי אמר הכתוב כרמך ל"ת[113]. ומה שחוזר כ"ג להפליא שההוראה הזאת נוגעת לכל ישראל שבתבל, הרי הכל הוא נכלל בכללות הדברים, של ההפקעה, וההיתרים שעמה, וכל מי שהורה בענין זה הורה לכל ישראל. ומה אעשה שמאת ד' היתה זאת שלא יהיה אפשר לי בשו"א[114] להסתלק מענין זה, אם לא לגרום חלילה תקלות גדולות, שלכל הפחות בעיני היו יותר ויותר חמורות, ויותר נוגעות לכל ישראל, מהוראת פרט של קולא בעניני שביעית ע"י הפקעה, אחרי כל ההכרחים והצירופים, שאין צורך לשנותם, וגם שכבר אמרתי שבפועל לא הוריתי כלל למעשה שיעשו הזמירה ע"י ישראל, ומה שעשו אחרים ע"ד[115] עצמם אין אחריותם עלי. ומש"כ שהזמירה הזאת היא ג"כ לאצמוחי פרי, כבר כתבתי אנכי ג"כ ככה, ומ"מ כתבתי כיון שהעיקר אצלה הוא שמירת הגפן לשנים הבאות, והפירות הוא ענין נטפל, ע"כ מועיל ביותר מה שההוראה הראשונה של תרגום תיבת זמירה אין עליה, לעדות הרמב"ן, להוציאה מדאורייתא.

ומה שכתב שניסה ולא מת האילן בהמניעה של הזמירה הנהוגה, אמת הדבר שאיננו מת תיכף, וכן אומרים הבקיאים, אלא שהוא פוחת והולך ושנותיו מתקצרות, והוא חי פחות מטבעו של הגזע התחתון, וכן יש נסיון בידינו ג"כ. ושרא ליה מארי למר, שאומר על סברא מיוסדת ע"פ עדות אביהם של ישראל הרמב"ן ז"ל שהיא ח"ו עקירת תורת משה, ד' ישמרנו.

ומה שמחרפני כת"ר, שנעשיתי לעת זקנותי "ציוניסט", להקריב את נשמתי בשביל ישוב-ישראל בא"י, - אהובי, אם כל ה"ציוניסטים" יהיו אוהבים את א"י ורוצים בישוב אה"ק בזאת הכונה והמטרה הקדושה שאני מתכוין אליה, בשביל שהיא ארץ-ד', שבחר בה השי"ת וחבבה מכל העולם כולו, ויש בה סגולות קדושה לנבואה, ולהשראת רוה"ק[116], ולזכות ע"י ההליכה בה לעוה"ב[117], ואפילו על רשעים מגינה זכותה, - שהרי אפילו שפחה כנענית שבא"י[118] מובטחת היא שהיא בת עוה"ב, ובודאי אין הגמרא מדברת בשפחה צדקנית שהיא בלא"ה[119] בת עוה"ב, ואפילו חסידי אוה"ע[120] יש להם חלק לעוה"ב, וק"ו שפחה דמיחייבא במצות, אלא ודאי בסתם שפחה שהיא שפלה ומעשים רעים ומדות רעות מצויים בה, כדי השי"ך[121] לענין עבדים, ומ"מ מהני לה זכות א"י לזכותה שתהי'[122] מובטחת שהיא בת עוה"ב - ואפילו, מעשו הרשע נתירא יעקב אבינו ע"ה שמא תעמד לו זכות ישיבת א"י, וק"ו לזרע קודש זרע בחונים" בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג[123] דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי וכדעת ר'[124] מאיר, דהלכתא כותי' בהא, (וכמו שסתם הסלח "בין כך ובין כך קרויים לך בנים" וכן בתשו' הרשב"א[125] ח"ב[126] סי'[127] קצד וסי' רמב), ואם ספק נפשות להקל אמרו בחיי-הגוף ק"ו[128] בחיי-נצח, שמדת-החסד בהם גדולה היא הרבה מאד וכל המתאמץ להטות כלפי-חסד ולהמליץ על ישראל אפילו כשאין עושים רצונו ש"מ ה"ז משובח, וק"ו שיש למצא בכל אחד ואחד גם בקלים שבישראל כמה

מרגליות יקרות של מעשים טובים ושל מדות טובות מה שאין לשער, שבודאי א"י מועילה להם להעלותם ולקדשם, ואם אין הדבר נראה בגלוי בהם יראה בזרעם ובזרע-זרעם, ככתוב:

"יראה על עבדיך פעלך והדרך על בניהם", ואם יהיו כל ה"ציוניסטים" חושבים כן תהיה בודאי תפארת גדולה לכל גדול בישראל ולכל גאון וצדיק להיות "ציוניסט" כזה, וגם כ"ג אינו צריך להתבייש מ"ציוניסטיות" כזאת.

והנה הוא חוזר ומקשה, שהרי בעון שמיטה גלו ישראל. כבר אמרתי כמה פעמים לכ"ג, שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד דוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י, וממילא תגרום שיהיו אחב"י[129] האהובים נטועים באה"ק. ובכלל בשביל הוראת קולא של אותם שא"א[130] להם לחיות באופן אחר, בפרטים של דרבנן, בשביעית דרבנן, ועם זה ע"י הפקעה, חלילה להקב"ה[131] שיגרש בשביל כך את ישראל מא"י, והתוס'[132] הוכיחו בסוטה", שיחוס מלך הוא מה"ת, מדנגזרה כליה בשביל שהחניפו לאגריפוס, וא"א[133] לומר שעונש גדול כזה יהיה מדרבנן, והגאון שאגת ארי הוכיח מזה שברכת התורה היא דאורייתא, שאם היתה מדרבנן לא אבדה הארץ בשביל שלא ברכו בתורה. הרי שאין חשש בשביל איזה הקלה בדרבנן לגלות ישראל ח"ו, וק"ו שאין מקילין חלילה בשאט נפש כ"א בהוראת שעה וביראה גדולה, בודאי יתר מרעהו צדיק והקב"ה רב חסד הוא, ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סניגורים טובים על ישראל, כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה. וק"ו כשעשו אותו ע"פ הוראת חכמי הדור, אף אם היו מועטים. הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה, ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה, רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ובודאי לא יוכל כ"ג לומר, שבכל ההתנצלות הרבה אין בה לכה"פ כלפי הסומכים על ההיתר חלק אחד מאלפי אלפים בזכות, ולכל היותר הנם דומים לשוגגים, וחלילה לשמו יתי שיחשב שוגג כמזיד.

ומש"כ, שע"פ[134] סוד ד' הלא קדושת השביעית פועלת גם בזה"ז, עד שאין אומרים תיקון רחל בחצות של שנה השביעית. יאמין לי אדוני, שכל אלה הגדולות והנשגבות, שנאמרו בקדושת השביעית בזמן הזה, לא נאמרו דוקא ע"י הקיום של פרטי המעשים, שהרי בזמן שלא היו ישראל בא"י, ולא נתקיימה מצות שביעית כלל ג"כ חלה קדושה זו. העיקר תלוי הוא בהתפשטות הקדושה, ע"פ מדרגות הזמנים, שהם הולכים ובאים להוציא מן-הכח-אל-הפועל אורו של משיח, שיתקדש שם ד' יתי"ש[135] מסוף העולם ועד סופו, וכולם יעשו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ועל שם מה שישראל מכינים עצמם באמונה וצפיית ישועה לאורו של משיח וחזרת קדושת א"י על מכונה, שאז ישובו השמיטין והיובלים כדינם, מאורה זו יונקין כל התיקונים שנעשים בעולמות העליונים בכל מדרגותיהם.

ע"כ כל מי שעושה פעולה להרחיב את גבול ישראל, כדי שיהי'[136] מצדו גורם לקרב את קיבוץ ישראל לא"י, וזה גורם מהירות בגאולה, כי קיבוץ גלויות קיי"ל[137] שהוא קודם לביאת המשיח, ואורן של ישראל הוא הולך ואור קמעא קמעא, כמו שאמרו ז"ל על הדמיון של קריצתא דשחרא, הוא מתקן באמת את קדושת היחוד העליון של יסוד שביעית, ואין קץ להתענוגים הקדושים העליונים שמתרבים ע"י[138] והם מושפעים על שורש נשמתו, ונשמת כל ישראל. ולהיפוך מי שגורם ח"ו, לדחוק את רגלי

ישראל, ולמעט את קיבוצם של ישראל לא"י, הוא מאחר מצדו את הגאולה, ובין אם אהנו מעשיו או לא אבל מנפשו ומכל שרשי נשמתו הוא מונע אורים גדולים, ואין שיעור לקציצת נטיעות ופירודים שהוא מסבב ד' יצילנו. ויר"א[139] יצא ידי שניהם, זהו מי שמשתדל להחיות בפועל את כל פרטי קדושת השביעית גם בזה"ז כמה דאפשר, ומשתדל ג"כ לקרב במעשיו ובהשפעותיו שצמיחת קרן ישועה והתגלות אורו של משיח צדקנו יהי' בזמן יותר קרוב, שהאורות פועלים בשפע קדושתם אפילו אם חלילה בפועל לא אהנו מעשיו, כי אין שיעור וערך לכחה הרוחני של מחשבה טובה בענינים קדושים ונשגבים הללו. והשי"ת יזכנו לעבדו עבודה ביחודא שלים, ע"י ההוא טמיר ונעלם ב"ה, דוקא בשם כל ישראל, הגוי כולו וכולנו כאחד נתברך באור פניו ".

ומה שכותב הוד גאון אדוני רחימי וחביבי, שאאמין לו שאהבתו אלי קשה לו לכבותה, מאמין ומאמין אני בזה. כי כמים הפנים לפנים, ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי ועומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה, וכל הענינים שעברו בינינו בענין חילוקי הדעות של ההתנהגות ע"ד השביעית, שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה ב"ה, לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם. ובודאי יש קשר גדול בינינו ברוחניות מאחר שכ"כ נתדבקנו זה לזה באהבה פנימית, והמאורע הזה הוא רק צירוף וזיכוך להוסיף קדושת אהבת אמת שבינינו, שהיא אהבה קדושה וטהורה, שאינה תלויה בדבר, כי"א לשם השי"ת ואור תורתו וקדושת יראתו ואהבתו.

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבבו הטהור, כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי, כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה, ואם בטבע האדם יש קצת צער ע"ז, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא", ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד.

ומה שכותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב, אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' יתי"ש ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותי, ובכל כחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כי"א דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי. לשם צדיק, והלואי שיזכני השי"ת ונוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני.

אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם-יומא דאזיל בכולהו יומין", והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה.

ומה שכותב שרואה שמוכן לפני חרופים ובזיונות, איני יודע על מה. העבר הכל היה מן השמים, וקבלתי ב"ה באהבה, ועל להבא הלא אנחנו מקוים להטבת המצב של הישוב בכל מילי בין בגשמיות בין ברוחניות ויוכל להיות שלא יהי' צורך כלל להיתרים, ויזכנו השי"ת לגדור את גדרות יהודה בלב אחד ובדעה אחת, ויה"ר[140] שימהר ויחיש משיח צדקנו ויורה צדק לנו.

ומה שכתב שכל האדמורי"ם[141] וכל הרבנים יאסרו את היין, באמת אין האחריות של גרם היזק שאחרים רוצים לגרום מוטל עלי. הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל בין מאוה"ע[142], ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בניסי ניסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית, ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל באה"ק, בעה"י.

והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. א"כ צריך הדר"ג שליט"א להשתדל בתחילה, שיהיה הכל מוכן, באופן שנוכל להראות את החשבון הבטוח לבעלי הכרמים, ויוכל להיות שיועיל הרבה בעה"י, ואני חושב שהדר"ג אינו צריך לדידי ולמטלעתי בדבר הגדול הזה. ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חבת קדושת אה"ק ומצד הכהונה, אע"פ שיש בזה דרכי קולות אינם מתישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדחז"ל[143] נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה. וגם אני חושש להרבות פירסום על האיסור של ההפקעה בשעה"ד, כמו שכתבתי לכ"ג, שיודע אני שזה גורם התמעטות להתרחבות ישוב אה"ק, ביחוד גורם הדבר להרחיק יראים ושלמים מישוב א"י, וכל יסוד השתדלותינו צריך להיות דוקא להרבות כניסת יראי ד' באה"ק. וב"ה נתכוננה כעת מושבה חדשה ע"י בני ביאליסטוק, והתנו מפורש בתקנות המושבה, שהכל צריך להתנהג ע"פ התורה והמצוה, וזה גורם חיזוק גדול להרמת קרן התורה והיראה האמתית, שהוא בודאי כל יסוד הישוב.

וע"ד[144] הנסיון לזמור לפני ר"ה[145] אם יעלה הדבר יפה אשמח מאד, ונוכל לפרסם בעזה"י[146] שיזמרו כולם דוקא לפני ר"ה דשביעית שיזכנו לה השי"ת ברב רחמיו וחסדיו המרובים, לאוי"ט[147].

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הדר"ג, שליט"א, וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחימאי, נלכה נא שלובי-יד בדרך-ד' בדרך האמת והשלו'[148], ונשתדל נא להרבות שלו' בישראל, ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבאו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והריעות וקישור-הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרה מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה ועצת ד' להקל, ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה, וכד' הר"ן[149] ז"ל בתשובה, שגם בדברי הרשות אדם בוחר את הדרך הבטוחה ממכשולים, ק"ו בעניני תורה ומצות, ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל[150] שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים,

וכהא דרבי, וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותה. וכשכל אחד מעובדי ד' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוד ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות, ואור ד' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם".

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליט"א: מובטחני שכבוד הדר"ג נ"י[151] לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'[152].

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבה נאמנות, ודורש שלומו ושלו'[153] תורתו באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תמיהני שלא שלח לי מר שליט"א את ספרו על שביעית. הנ"ל[154]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ע"כ - על כן
10. ח"ו - חס ושלום
11. מא"י - מארץ ישראל
12. ב"ד - בית דין
13. בע"פ - בעל פה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. בא"י - בארץ ישראל
18. ממנ"פ - ממה נפשך
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. וע"י - ועל ידי
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"י - על ידי
23. לא"י - לארץ ישראל
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
26. וע"פ - ועל פי
27. כ"ג - כבוד גאונו
28. כת"ר - כבוד תורתו
29. ד"ס - דברי סופרים

30. ד"ת - דברי תורה
31. מ"מ - מכל מקום
32. בשעה"ד - בשעת הדחק
33. בזה"ז - בזמן הזה
34. שעכ"פ - שעל כל פנים
35. תה"ד - תרומת הדשן
36. מה"ת - מן התורה
37. ומשו"ה - ומשום הכי
38. עכ"פ - על כל פנים
39. ת"ח - תלמידי חכמים
40. וה"ה - והוא הדין
41. קב"ה - קודשא בריך הוא
42. והקב"ה - והקדוש ברוך הוא
43. שבע"פ - שבעל פה
44. מד"ת - מדברי תורה
45. וב"ה - וברוך השם
46. בע"ה - בעזרת השם
47. בחו"ל - בחוץ לארץ
48. השי"ת - השם יתברך
49. תוה"ק - תורתנו הקדושה
50. ארה"ק - ארץ הקודש
51. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
52. ובע"ה - ובעזרת השם
53. יתי - יתברך
54. ומש"כ - ומה שכתב
55. דא"ה - דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
56. כ"א - כי אם
57. והשי"ת - והשם יתברך
58. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
59. שאע"פ - שאף על פי
60. וע"כ - ועל כן
61. עוה"ז - עולם הזה
62. עוה"ב - עולם הבא
63. לת"ח - לתלמידי חכמים
64. ע"ז - על זה
65. כ"כ - כל כך
66. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
67. א"כ - אם כן
68. וכיו"ב - וכיוצא בזה
69. ומ"מ - ומכל מקום
70. אע"פ - אף על פי
71. ע"ה - עליו השלום
72. הע"ר - הערב רב
73. ואע"פ - ואף על פי
74. שאוה"ע - שאומות העולם
75. לא"א - לאברהם אבינו
76. שח"ו - שחס ושלום

77. שב"ה – שברוך השם
78. שי' – שיחיה
79. שלו' – שלום
80. א"י – ארץ ישראל
81. יהי' – יהיה
82. לכה"פ – לכל הפחות
83. ובא"י – ובארץ ישראל
84. השלו' – השלום
85. אח"כ – אחר כך
86. מאחב"י – מאחינו בני ישראל
87. ותוה"ק – ותורתנו הקדושה
88. שט"מ – שטר מכירה
89. לחו"ל – לחוץ לארץ
90. וע"ז – ועל זה
91. כ"ז – כל זה
92. בכ"ז – בכל זאת
93. שא"כ – שאם כן
94. ז"ל – זכרונו לברכה
95. עפ"ד – על פי דברי
96. הרמב"ן – רבי משה בן נחמן
97. יצה"ר – יצר הרע
98. דפב"ג – דפילגש בגבעה
99. מפב"ג – מפילגש בגבעה
100. חו"ל – חוץ לארץ
101. ועפ"ז – ועל פי זה
102. בעז"ה – בעזרת השם
103. ה"ז – הרי זה
104. גוא"צ – גואל צדק
105. בב"א – במהרה בימינו אמן
106. עכ"ד – עד כאן דבריו
107. שכ"כ – שכל כך
108. וק"ו – וקל וחומר
109. שהרמב"ן – שרבי משה בן נחמן
110. מ"ת – מתן תורה
111. וי"ל – ויש לומר
112. שהדר"ג – שהדרת גאונו
113. ל"ת – לא תעשה
114. בשו"א – בשום אופן
115. ע"ד – על דבר
116. רוה"ק – רוח הקודש
117. לעוה"ב – לעולם הבא
118. שבא"י – שבארץ ישראל
119. בלא"ה – בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
120. אוה"ע – אומות העולם
121. הש"ך – הש"ך – שפתי כהן
122. שתהי' – שתהיה
123. דאע"ג – דאף על גב

124. ר' - רבי
125. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
126. ח"ב - חלק ב'
127. סי' - סימן
128. ק"ו - קל וחומר
129. אחב"י - אחינו בני ישראל
130. שא"א - שאי אפשר
131. להקב"ה - להקדוש ברוך הוא
132. והתוס' - והתוספות
133. וא"א - ואי אפשר
134. שע"פ - שעל פי
135. ית"ש - יתברך שמו
136. שיהי' - שיהיה
137. קיי"ל - קיימא לן
138. עי"ז - על ידי זה
139. וירא"א - וירא אלקים
140. ויה"ר - ויהי רצון
141. האדמורי"ם - האדמו"רים (רבני החסידות)
142. מאוה"ע - מאומות העולם
143. שבדחז"ל - שבדברי חכמינו זכרונם לברכה
144. וע"ד - ועל דבר
145. ר"ה - ראש השנה
146. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
147. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
148. והשלו' - והשלום
149. הר"ן - רבנו נסים
150. בדחז"ל - בדברי חכמינו זכרונם לברכה
151. נ"י - נרו יאיר
152. שיחי' - שיחיו
153. ושלו' - ושלום
154. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח אלול תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב זלצר

הרב קוק נפגע מהחשד הכללי כלפי מי שקורא ללימוד פנימיות התורה. גדולי הקבלה צועקים שמי שמסלק את רזי התורה 'מחריב את העולם' (תיקוני זוהר), והגר"א כתב שהפרדס הוא פנימיות התורה. שני שינויים חלו בדורנו: הקלה בתנאי ההכנה, כמו שהקל הרמ"ק, משום שחלק גדול מתחלואי הדור נובע מצמאון רוחני; והכשרה מדעית רחבה בחכמות הרוחניות, שנדרשת 'בימי שלטון העט'. כשאין מענה לצמאון, החיים מייבשים והורסים. יש לדון לכף זכות, ו'דברי תורה דודים זה לזה'.

עיקרי הדברים

- חובת לימוד פנימיות התורה.
- הקלה בהכנה בגלל צמאון הדור.
- הכשרה מדעית.
- לדון לכף זכות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח אלול תרע"ג[4]

שלו'[5] וברכה, ושנה טובה, לכבוד ידידי הרב הגאון אוצר תוי"ר[6] חכם וסופר מו"ה[7] יהודה ליב זעלצטר שליט"א[8], כוח"ט[9] וכט"ס[10].

מכתב כת"ר[11] עם מאמרו היקר הגיעני. סופם של דבריו ע"ד[12] החשדנות הכללית, לכל מי שבא לתבע בזמננו עלבון פנימיותה של תורה, הדאיב מאד את לבבי. וכי נעלם מכבודו, שכל גדולי הקבלה פה אחד צועקים ככרוכיה, שכ"ז שמסלקים מאורייתא את רזיה, ואינם עוסקים בסודותיה, מחריבים את העולם. אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש, אינון דמסלקן רזא וחוכמתא מאורייתא ומשוין לאורייתא יבשה, הוא מאמר מפורסם בתקו"ז[13]. והגר"א[14] בסי'[15] רמ"ו סקי"ח[16] בביאוריו השיג על רמ"א על דעתו בפירוש פרדס, שהיא כדעת הרמב"ם[17] הפילוסופיא האלהית והטבעית, אלא שבאמת היא פנימיות התורה המקובלת, וכי[18] ע"ז[19] איך אמר אבל לא בשאר חכמות, שסיים שאין ללמוד אותן כ"א[20] באקראי, הרי עיקר קיבול שכר אין לך יותר מזה, שהוא "דבר גדול". הרי שפשוט הוא, שמי שכבר מוכן עכ"פ[21], ע"י[22] מילוי כרסו בבשר ויין, הרי הוא קרוא לשום לימוד קבע ולא ארעי בפנימיותה של תורה. ומובן שהקביעות חייבת להיות, בבינה ובעומק בחריפות ובבקיאות, כדרך גדולת הלימוד שבהלכה ללומדים המובהקים, כ"ח וחד לפום חורפיה.

אמנם נשתנו עלינו הענינים בשני עקרים חשובים.

העיקר האחד הוא, לעשות הנחות וקולות בעניני ההכנה שהחמירו כ"כ[23] הראשונים בה, מפני שהמדה של מילוי כרס בבשר ויין היא מדה הצריכה לשיעורים הרבה. הדורות הראשונים היו נוהגים להחמיר בה הרבה, והמקובלים היותר אדירים החלו כבר מאז להקל בזה, ולהעמיד את תוכן הדבר על מדתה של

לומדות בינונית, כמפורסם מדבריו של הרמ"ק[24] בספרו "אור נערב". ובדורנו, שהעריגה הרוחנית מצד אחד מתגדלת היא בכלל, עד שאנו קובעים יסוד לומר, שהחלק היותר גדול מתחלואי הדור הוא בא מתוך צמאון בלתי-מרווה זה, לא משתבשים כ"כ אותם הנתבעים ממעמקי רוחם לצדד כדברי המקילים בזה, שהיו גדולי עולם. עכ"פ לאותם המרגישים בקרבם גם הם צמאון רוחני גדול, ומתחילים עכ"פ להרגיש שע"י[25] מילוי רוחני, של דברים גדולים קדושים אלהיים עליונים ירגישו בקרבם הרוחה אצילית, והם הם העומדים תמיד על מעמד של זירוז לעשות עיקר גדול מהתורה הנגלית והמצות המעשיות, אלא שהם חפצים שלא יסתפקו בזה לבד, מבלעדי האור הגנוז המחיה את הכל ומעודד את כל.

העיקר השני הוא לאידך גיסא, ההכשרה המדעית, כלומר הידיעה הרחבה בכל ענפי החכמות הרוחניות שהן מצרניות להחכמה האלהית, וידיעה עכ"פ באיזה צד של חשיבות ביתר החכמות. הכשר זה לא הובלט כ"כ בדורות הראשונים, כ"ז[26] שהקבלה היתה באמת חכמה עלומה, לא נכתבה ולא נתפרשה והוכרחה להמסר מפה לאוזן "מפי מקובל חכם לאוזן מקובל מבין" (הרמב"ן[27]). אז היו המוסרים כבר מכלילים את כל התמצית הנדרשת לרוממותה של הנשמה, לסיפוגה את יסודות החיים הרוחניים העליונים הללו, את כל הפרקים הנדרשים, מהחכמות הרוחניות כולן, וחלקי החכמות העולמיות הכלליות, המעורבים בזה.

אמנם בימינו, ימי שלטון העט, הלוקח הרבה את מקום הפה, אי-אפשר כלל שיוכשרו הלבבות להגיונה העליון של תורת אמת, בדעת ד', כ"א עם ההכשר המלא של כללותן של החכמות הרוחניות, שכל המקצע הרוחני שבתורה, המחקר, הפילוסופיה, המוסר, המדות, הפיוט והשירה, וחלקים רחבים מחכמת הנפש כבר הוא רצוף בזה. ונמצא שהננו נתבעים לעליה תרבותית גדולה, שהיא רצופה כולה בקדושה ובטהרה.

מהו הלימוד היסודי של חכמת האמת, אם לא הפירוש המקובל של אמונת ישראל, בכל מרום קדושתה וטהרתה, שבכל מה שהעזיבה הולכת ומתרבה, ותורה דלעילא מופרת, הולכים קוצים וברקנים וצומחים מאליהם, סביב סביב לנקודת האורה של אמונת אלהי אמת. הצמחים הרעים אינם צריכים עבודה, מתוך עצלות מעצמם הם גדלים. והדור הזה הלקוי כ"כ במחלת הכפירה, שהיא רפיון האמונה, האם אין לנו יסוד לומר, שלתשועתו אנו צריכים להרבות בתורת האמונה. וכ"ז שהארטודקסיה אומרת בעקשנות דוקא, לא, רק גמרא ופוסקים לבדם, לא אגדה, ולא מוסר, לא קבלה ולא מחקר, לא דעת העולם ולא חסידות, ועם כ"ז אנכי אחזיק את מלחמתי, נגד כל הקמים עלי מעברים, - הרי מדלדלת את עצמה, וכל האמצעים שהיא לוקחת בידה להגן על עצמה, מבלי לקחת את סם-החיים האמיתי, אור התורה בפנימיותה, הם לה לא לעזר ולא להועיל, והיא מתמלאה עי"ז[28] בקצף אין-איל, ומתמלאה מחשבות של משטמה, ומדנים, גם בינה לבין עצמה, וכחה הולך וכשל. לא חלילה על נקודת התם, קשר הקודש של התורה והאמונה בכללות, לא על דבקותה הגדולה במצות המעשיות ובאהבת התורה הנגלית עכ"פ, אמרתי "שהיא משפיקה את עצמה בהבלי שוא ובדמיונות כוזבים שהחיים והמציאות מחריבים אותם", אלא על התולדה העניה שהיא מוציאה מידי נקודתה זו, שהיא עומדת בתוכה במצב של צמצום

וקדרות, שע"פ[29] זה היא שוללת את כל הרחבת אורה, מצפוני צפונות עד גלויי גלויות, מהארת אש קודש לתפילה ברוח מלא חסון קדוש, עד הארת חכמה בחשבון ברור ממקורה של תורה ונשמת אל חי אשר בקרבנו ומזה באה התוצאה של הצמצום המקוצף, שכל תיקון עולם, וכל כח חיים מתגלה, הכל הוא נראה לה כבא לבלע אותה, להוריד עז מבטחה.

עמידתה על יסוד רעוע זה, מבלי פנות אל אשר הרו והגו כל החכמים והקדושים היותר עליונים, שבכל הדורות בישראל, וגם באדם, עד שהיא מוכרחת להאחז תמיד במלחמה שלילית לבדה, חוץ מהדבר הגלוי ומוחש, הנגלה שבתורה ובמצות לבד, שאינו יכול בשום אופן לבא ולהביא למטרתו, בכל הדורות וביותר בדורנו, כ"א ביחד עם התרחבותם של שרשיו המרובים הרוחניים, - שלילה זו היא באמת מולידה השפקה של הבלי שוא ודמיונות כוזבים, שהחיים והמציאות, הגשמי והרוחני, מחריבים אותה. ואם נבא לחשוד את כל מי שהוא טוען בעד הרוחניות של העולם, ושל התורה, שהיא באמת יסודנו הישראלי, נגד האליליות החמרנית בכל הופעותיה, - כשהוא משנן תמיד שהבסיס לכל גובה זה, לעולם מוכרח להיות, הגלוי והמוחשי "הנגלות לנו ולבנינו", - בנטיות זרות או במחלות רוח, לא נוכל למצא לנו איש ישר בעל רוח פנימי, דורש ד' באמת, שיוכל לדבר איזה רעיון לתקנת הדור. כי על מי לא יוכלו החושדים לומר כאלה.

ואנחנו רואים, שבדורות שהיו טובים מאלה, קרא הרח"ו[30] בהקדמת ספר עץ חיים את הקריאה הגדולה נגד יבשות התורה, ע"י המתגדרים רק בנגלות לבד, והתנצל על הקריאה בשם "שפחה" ו"קליפין" אל המשנה, מפני שעסק המשנה כפי פשטו אין ספק שהוא לבושין וקליפין חצונים בתכלית אצל סודות התורה הנגנזים ונרמזים בפנימיותה. כי כל פשטיה הם בעוה"ז[31] בדברים חומרים תחתונים, אמנם הם קליפין טובים למאכל, כקליפת קנה הבושם, ולכן בהיותם מבינים פשטי המשנה בהלכתה, בלתי טעות, נקראת "עץ הדעת טוב". ונסתיימה שם ההקדמה בהערתו של הגאון מוהר"י[32] צמח, ע"ד הבדלי המצבים של הדורות, "כי גילוי חכמה זאת עתה בדורות גרועים, הוא כדי שיהיה לו מגן לאחוז בלב שלם באבינו שבשמים. כי באותן הדורות (הקודמים) היו אנשי מעשה וחסידים, והמעשים הטובים היו מצילים אותם", וחתם "שהנסתרות נעשו עתה כמו נגלות, כי בדור הזה מושל הזנות ומלשינות ולה"ר[33] ושביה שבלב". א"כ[34] הרי לנו הערה של חשובי דורות, קדושי עליון, שהיא חוזרת ונתבעת מאתנו בדורנו בצורה עוד יותר בולטת. ובליטתה של צורת התביעה, הבאה מהאיחור של התשלומין של החוב, של "מאריה דחובא דדחיק", שהיא מליצה טפוסית בספר האידרא על התביעה לאורה רוחנית, הטבועה בנשמת ישראל ובעולם הכללי, וכשאין הספוק מתמלא עושים החיים את פעולתם ליבש ולהרס, ואח"כ[35] צריכה הרפואה לבא בצירופם של כמה מיני תבלין, שלא היו נדרשים כלל אם היתה הרויית הצמאון באה בעתה בלא התנגדות.

עוד הפעם אני חוזר, ידידי, טוב למעט בחשד על שלומי אמוני ישראל, ת"ח[36] שוקדי תורה, המתכונים רק להועיל. וכבר צווחו ע"ז קמאי דקמאי, שחובת הוי דן את כל האדם לכף זכות סובבת היא ג"כ[37] את הירודים שבעם, וק"ו[38] ליחידי הסגולות, עכ"פ באיזה דרגא שנתארם. ובמקום הטלת מומין וראיית פגמים, יותר טוב ללמוד ולשנן את אותם הענינים עצמם שאודותם אנחנו מדברים. ולא יפול לב אדם

לומר, שמקצע אחד שבתורה ידחוק את רגליו של השני' כי ד"ת[39] הם רעים זה לזה ודודים זה לזה, וכ"א ממלא את אורו של חבירו.

והנני חותם בצפיית ישועה וברכת כוח"ט, ידי"ע[40],

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[41] אדר"ש[42] רב רחימן הגאון רידב"ז[43] שליט"א, ואברכו ברפו"ש[44] בקרוב בתושח"י[45], ובכוח"ט[46] בספר החיים עם צדיקים גמורים לאוי"ט[47]. כנה"ר[48] ונפש ידידו המתפלל בעדו לטובה, כל היום יברכנהו.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. כוח"ט - כתיבה וחתימה טובה
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ע"ד - על דבר
13. בתקו"ז - בתיקוני זוהר
14. והגר"א - והגאון רבי אליהו מווילנה
15. בסי' - בסימן
16. סקי"ח - סעיף קטן י"ח
17. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
18. וכ' - וכבוד
19. ע"ז - על זה
20. כ"א - כי אם
21. עכ"פ - על כל פנים
22. ע"י - על ידי
23. כ"כ - כל כך
24. הרמ"ק - רבי משה קורדובירו
25. שע"י - שעל ידי
26. כ"ז - כל זה
27. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
28. ע"ז - על ידי זה
29. שע"פ - שעל פי
30. הרח"ו - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ח, ו (למשל: חיים + וולף) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. בעוה"ז - בעולם הזה
32. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

33. ולה"ר - ולשון הרע
34. א"כ - אם כן
35. ואח"כ - ואחר כך
36. ת"ח - תלמידי חכמים
37. ג"כ - גם כן
38. וק"ו - וקל וחומר
39. ד"ת - דברי תורה
40. ידי"ע - ידידו עוז
41. באה"ר - באהבה רבה
42. אדר"ש - אחר דרישת שלום
43. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
44. ברפו"ש - ברפואה שלמה
45. בתושח"י - בתוך שאר חולי ישראל
46. ובכוח"ט - ובכתיבה וחתימה טובה
47. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
48. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש השנה תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

ברכת שנה טובה נלהבת לרב חרל"פ ולמשפחתו, שמעיינותיו יפוצו חוצה ויאירו את אור ה'. בהערה: התקבל מברק מצפת שמצבו של הרידב"ז השתפר. הרידב"ז אינו צריך מחילה מהרב קוק, כי האהבה ביניהם שלמה.

עיקרי הדברים

- ברכת שנה טובה.
- הרידב"ז - אין צורך במחילה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ערב רה"ש[4] תרדע

שנה טובה ומבורכת וכתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים לכבוד רחימא דנפשאי, תפארת רוחי והוד נשמתי, הרב המאוה"ג[5], עוטה הדרת קודש, אוצר שמן ונחמד לתורה ויראת ד' הטהורה, לחכמה ושכל טוב, מוהר"י[6] משה חרל"פ[7] שליט"א[8],

ביתו וזרעו. זרע ברך ד', כולם לברכה, לטובה, לבריות גופא ונהורא מעליא לאוי"ט[9], יכתבו ויחתמו ביום הזכרון הבעל"ט[10] לאלתר לחיים טובים, ארוכים ומתוקנים.

יקבל נא, חביבי וחמדת לבבי, את ברכתי, ברכת השנה הבעל"ט, במעולות שבברכות, ואור חסד אל חיי העולמים, צור ישראל מעולם עד עולם, יעטרהו תמיד. שובע שמחות וחדות ד' ירוה נחת מכל אשר לו, ביתו וצאצאיו יכונו לשם ולתפארת, שתולים בחצרות ד', מדושני עונג, דשנים ורעננים, ומטל שמים וטוב ארץ חמדה ירויו זוהר תורה, ואור חכמת אדם תאיר פניו תמיד, ועז ד' ועדן קרבתו יתי'[11] בהדר מצוה וזיו תורה, תוסיף לו מדי יום ביומו, חיל רב חדשים לבקרים, ומעינותיו הברוכים יפוצו חוצה להחיות עם רב, לקומם נתיבות עולם, לפקח עינים ולהאיר אור ד' במשכנות הרועים, ועקבי צאן קדשים. ונזכה לראות יחד כולנו, וכל ישראל חברים הר בית ד' ברום יפעת כבודו, בית נכון ונשא על מכונו, מלך ביפיו וכהן צדק במלא זיוו, וישראל עושה חיל בימין ד' רוממה, כנה"י[12] ונפש ידי"ע[13] קשור בכל לב לנעימת חבת קודש אהבתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. תמול הגיעתני ט"ג[14] מצפת"ו[15], שת"ל[16] הוטב רב חביבנו הגאון שליט"א. אמנם צריך הוא לרחמים, ורחמי שמים בכל מקורות חסד וטוב עליו יושפעו להחיותו לאוי"ט ויעמד חי ובריא אולם עד ביאת גואל ובנין היכל ואולם. הוא שי'[17] א"צ[18] למחילה מצדי, כי מיני ומיני יתקלס עילאה, ובכל אופן ישנה מחילה שמהפכת לזכיות, ובעה"י[19] מרב רחימתין לאהבת תוה"ק[20] וגדוליה היא במילואה בדידן. יה"ר[21] שנתבשר מהרה בשו"ט[22] ממנו שי' ומכל יראי ד' וחושבי שמו, לאוי"ט.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. רה"ש - ראש השנה
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
10. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
11. יתי - יתברך
12. כנה"י - כנפשו היקרה
13. ידי"ע - ידידו עוז
14. ט"ג - טלגרמה
15. מצפת"ו - מצפת תבנה ותכונן
16. שת"ל - שתודה לא-ל
17. שי - שיחיה
18. א"צ - אין צריך
19. ובעה"י - ובעזרת השם יתברך
20. תוה"ק - תורתנו הקדושה
21. יה"ר - יהי רצון
22. בשו"ט - בשלום וטוב

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' תשרי תרע"ד - יפו **נמען:** הרב בן ציון ידלר

צער גדול על פטירת הרידב"ז. האתרוגים והשקדים מפתח תקווה כבר הוחזקו בהיתר על ידי הרב המקומי, ועד אחד אינו נאמן לאסור. אין להרעיש, אבל להבא רק על ידי המשגיח הקבוע. בפרסום ב'המוריה' יש להוסיף שהשליחות הייתה גם מטעם גדולי ירושלים, ותודה לרבני הגליל.

עיקרי הדברים

- אבל על הרידב"ז.
- אין לאסור בדיעבד.
- להבא - רק משגיח קבוע.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' תשרי תרדע

שלו'[4] וברכה וגמח"ט[5] לכ'[6] ידידי הרב ר'[7] בנציון ידלר נ"י[8].

מפני דכאות הלב מהשבר הגדול אשר השברנו, מסילוקו של אותו צדיק הגאון הרידב"ז[9] זצ"ל[10], קשה לישב הדעת ולצאת ידי"ח[11] מכתבים. השי"ת[12] יגדור פרצות עמו ישראל, ברחמיו, ולא ישמע עוד שוד וישבר בגבולנו, ויגמור לטובה עלינו ועל כל שאר עמו ויראיו לאוי"ט[13].

ע"ד[14] האתרוגים והשקדים מפ"ת[15], קשה לי בדיעבד להחליט איסורם, כיון שעפ"ד[16] אין עד אחד נאמן לחומרא, וכבר הוחזקו בהיתר ע"י[17] הרב שם. אע"פ[18] שהבטיח לי הרב משום מהיות טוב לתקן עוד הפעם ע"י המשגיח הקבוע, אבל קשה מאד, אחרי שלא נתמלא הדבר, לעשות הרעשה ע"ז[19], שיהי'[20] נחשב לעלבון. ולהבא ודאי א"א[21] לקבל כ"א[22] ע"י המשגיח הממונה הקבוע.

וע"ד[23] המכתב ב"מורי'" ישר כחו שהזכירני, להזכיר לטובה את אהובינו גדולי עיה"ק[24] ת"ו ורבני הגליל ת"ו שליט"א[25], שנשמט ממני אז בחפזון.

רצו"פ[26] החלטת ועד חדרה ת". אמנם תיבות "בשנה זו" אין להן משמע כ"כ[27].

והנני חותם בברכה ואה"ר[28] וגמח"ט,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[29] אדר"ש[30] כבוד מר אביו הרה"ג[31] שליט"א, גמח"ט[32] וכט"ס[33] לאוי"ט.

הנ"ל

אם ידפיס ב"המורי'" יוסיף בזה"ל[34]: "בשליחות גדולי עיקו"ת[35] ירושת"ו[36] ובשליחותי, ואפריון נמטי לגדולי הרבנים בערי ומושבות הגליל שהחזיקו בידינו ע"י צירנו הנ"ל[37].

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שלו' – שלום
5. וגמח"ט – וגמר חתימה טובה
6. לכ' – לכבוד
7. ר' – רבי
8. נ"י – נרו יאיר
9. הרידב"ז – הרבי יעקב דוד בן זאב
10. זצ"ל – זכר צדיק לברכה
11. יד"ח – ידי חובה
12. השי"ת – השם יתברך
13. לאוי"ט – לאורך ימים טובים
14. ע"ד – על דבר
15. מפ"ת – מפתח תקוה
16. שעפ"ד – שעל פי דברי
17. ע"י – על ידי
18. אע"פ – אף על פי
19. ע"ז – על זה
20. שיהי' – שיהיה
21. א"א – אי אפשר
22. כ"א – כי אם
23. וע"ד – ועל דבר
24. עיה"ק – עיר הקודש
25. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
26. רצו"פ – רצוף / רצופה (מצורף למכתב)
27. כ"כ – כל כך
28. ואה"ר – ואהבה רבה
29. באה"ר – באהבה רבה
30. אדר"ש – אחר דרישת שלום
31. הרה"ג – הרב הגאון
32. גמח"ט – גמר חתימה טובה
33. וכט"ס – וכל טוב סלה
34. בזה"ל – בזה הלשון
35. עיקו"ת – עיר קודשנו ותפארתנו
36. ירושת"ו – ירושלים תבנה ותכונן
37. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תשרי תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב זלצר

צער על פטירת הרידב"ז ועל מצבה הכלכלי הדחוק של משפחתו; הרב קוק יכתוב ל'אגודת ישראל'. אין הרב קוק חושש לכבודו, אלא למטרה: לעורר את ת"ח לפנימיות התורה, ש'דא קני מה חסר'. מלבדו ומלבד הרב פנחס הכהן לינטופ, אין מי שמקנא לה בספרות, ואין להתנפל על כך בכלליות. 'רחמנות' של מניעת צרימה מאוזן לא רגילה היא 'אכזריות גמורה'.

עיקרי הדברים

- אבל על הרידב"ז ועזרה למשפחתו.
- חשיבות נשמת התורה.
- 'למול את האוזן הערלה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג תשרי תרע"ד[4]

כ'[5] ידי"נ[6] הרב הגאון החו"ב[7] סוע"ה[8] איש האשכולות מוהר"ר[9] יהודה ליב זעלצער שליט"א[10].

שלו'[11] וברכה, ישועה ונחמה, וכט"ס[12].

עוד לא הוגלד הפצע הגדול, של יגון ישראל בהלקח עטרת תפארת פאר הדור הגאון רידב"ז[13] זצ"ל[14]. בכבדות הבלגתי עלי יגון לשמח בשמחת יו"ט[15] הקדוש העבר. יגדור השי"ת[16] פרצותינו ופרצות עמו ברחמיו. והנה נוסף לי מכאוב בהודעי שמצב ביתו של הגאון המנוח הידיד היותר נאמן, נבדל לחיי"ט[17] וארוכים, וזי"ע[18] ועכ"י[19], מדולדל הוא בעוה"ר[20], במעמד הגשמי. הה מי יכול להעלות זאת על דעתו. ד' ירומם פליטת סופריו. והנני מוכן לכתוב בלא איחור לאגו"י[21].

וע"ד[22] כת"ר[23], יאמין ידידי, לא לכבודי אני חש, כ"א[24] למטרת הענין הנשגב של שימת לבם של המצוינים של ת"ח[25], בעניני הרוח הפנימיים, בנשמתא דאורייתא, ביסוד הדעת, דדא קני מה חסר, ודדא חסר מה קני. שאם מוצאים על כל התעוררות קדושה עוררין, ונוהגין עוד מנהג חולין וזלזול בת"ח[26], כמה הפרת תורה יש בזה. ד' יודע כמה גדול הוא הקלקול. וביחוד לא אדע מי הוא מבני תורה המקנאים קנאתה של פנימיותה של תוה"ק[27], בכח הספרות, חוץ מהרב ר"פ לינטופ נ"י[28] מבירז וממני, ואיך שייך להתנפל ע"ז[29] בדרך כללות. להיפוך על רב כשרון ות"ח[30] מובהק שכמותו מוטלת חובת הסיוע לענינים העומדים ברומו של עולם, ולמיהדר אזכותא גם בדברים שהם צורמים את האוזן הבלתי-רגילה לשמע דא"ח[31] ממקור טהור וקדוש בדעות ואמונות. כי הננו חייבים למול את האוזן הערלה, ורחמנות כזאת של מניעת צרימה אכזריות גמורה היא. ומלאכת ד' היא זו ברום מעלתה. והי'[32] ז"ש[33] וברכת אהבה רבה, כנה"ר[34] ונפש ידי"ע[35] דוש"ת[36] מצפה לחסדי השי"ת אורו וישעו לעם ד' הגוי כולו.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. החו"ב - החריף ובקי
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. וכט"ס - וכל טוב סלה
13. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
14. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
15. יו"ט - יום טוב
16. השי"ת - השם יתברך
17. לחיי"ט - לחיים טובים
18. וזי"ע - וזכותו יגן עלינו
19. ועכ"י - ועל כל ישראל
20. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
21. לאגו"י - לאגודת ישראל
22. וע"ד - ועל דבר
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. כ"א - כי אם
25. ת"ח - תלמידי חכמים
26. בת"ח - בתלמידי חכמים
27. תוה"ק - תורתנו הקדושה
28. נ"י - נרו יאיר
29. ע"ז - על זה
30. ות"ח - ותלמידי חכמים
31. דא"ח - דברי אלקים חיים
32. והי' - והיה
33. ז"ש - זה שלום
34. כנה"ר - כנפשו הרמה
35. ידי"ע - ידידו עוז
36. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו